

26498/59

TAJEMNICE ZWIERZĄT

Krogulec ■ Orzełek południowy ■ Puchacz
■ Błotniak zbożowy ■ Płomykówka ■
Pustułka ■ Jastrząb ■ Sęp płowy ■ Kania
czarna ■ Sokół wędrowny ■ itd.

Ptaki drapieżne Europy

Wydawnictwo Dolnośląskie

26498

Tajemnice zwierząt

Ptaki drapieżne Europy

Tekst Michel (Cuisin)

Biblioteka Publiczna
m. st. Warszawy Dzielnicy Wola

Dzielnicowa Biblioteka
dla Dzieci i Młodzieży
Al. Solidarności 90, 01-003 Warszawa
tel. 838-91-00

Biblioteka Publiczna
Warszawa - Wola

59

3151--026498-00

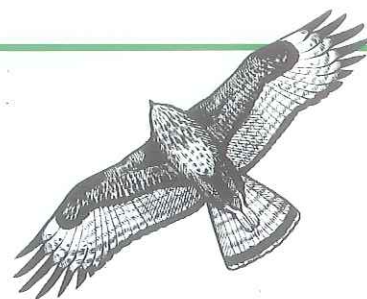

26498

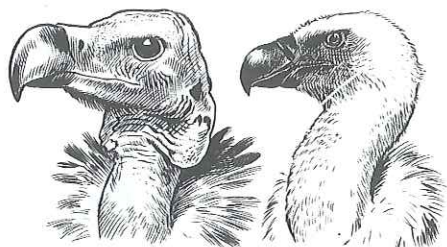
Ilustracje Carl Brenders

Wydawnictwo Dolnośląskie

Dzienne i nocne ptaki drapieżne

Ptak drapieżny, skrzydlaty łowca, drapieżnik — tak na ogół mówi się o orłach, myszołowach, sokolach i sowach. Określenia te mogłyby jednak równie dobrze dotyczyć jaskółek, muchołówek i pokrzewek — pokarmem tych wszystkich ptaków są bowiem stworzenia żywe. Różna jest jedynie ich wielkość. Orzeł chwytą małe ssaki lub ptaki, a pokrzewka — owady. Zwykle sądzi się, że ptaki drapieżne to te, które mają zakrzywiony dziób i ostre pazury. Jednak dla ekologa jaskółka dymówka i krogulec należą do tej samej kategorii drapieżników; żywią się bowiem innymi gatunkami zwierząt.

Ptaki różnej wielkości

Znanych jest około 274 gatunków dziennych ptaków drapieżnych. Występują niemal wszędzie, za wyjątkiem kontynentu antarktycznego i licznych, niewielkich wysp. Największe z tych ptaków to kondor kalifornijski (rozpiętość jego skrzydeł dochodzi do 3,20 m, a ciężar do 13,5 kg) oraz orłosep, żyjący w południowej Europie i w środkowej Azji (maksymalna rozpiętość skrzydeł — 3,30 m, a długość — 1,50 m). Natomiast najmniejsze są występujące w Afryce i południowej Azji sokoliki, których długość nie przekracza 14–15 cm, a wagą około 50 g. Do niedawna uczeni sytuowali wszystkie te ptaki w tej samej grupie, zwanej rzędem ptaków drapieżnych. Obecnie dzieli się je na dwa rzędy: jastrzębiowe i sokołowe, z których każdy obejmuje ptaki o podobnych cechach. Najliczniejsza jest rodzina jastrzębiowatych; należy do niej 208 gatunków (m.in. orły, myszołowy, jastrzębie). Rodzina sokolów liczy 58 gatunków ptaków; rybołowów — 1 gatunek (rybo-

łów); sekretarzy — 1 gatunek (sekretarz) i wreszcie rodzina kondorów, obejmująca 7 gatunków sępów amerykańskich.

Wszystkie dzienne drapieżniki mają zakrzywiony dziób i łapy zakończone ostrymi pazurami, czyli szponami, których kształt w pewnym stopniu zależy od rodzaju pożywienia. Większość zabija swoje ofiary szponami, pomagając sobie dziobem, który służy przede wszystkim do rozdrabniania łupu. (Dziób jest główną bronią tylko sokołów.) Ptaki drapieżne atakują upatrzone zwierzęta z nienacka i (z wyjątkiem sępów oraz kilku innych gatunków) chwytają je żywcem. Charakteryzują się doskonałym, dużo lepszym niż u człowieka, wzrokiem. Mają olbrzymie oczy — np. u myszołowa zwyczajnego są one tej samej wielkości co u człowieka, który jest przecież 50–60 razy cięższy! Sądzi się, że ostrość widzenia niektórych ptaków jest dwu- trzykrotnie wyższa od naszej, ponieważ potrafią one wypatrzeć małe stworzenia z odległości, z jakiej człowiek nie rozróżnia niczego. Jeden z afrykańskich myszołowów może dostrzec 2,5-centymetrowego owada z odległości 100 m. Tymczasem ludzie są w stanie zidentyfikować przedmiot tej wielkości z dystansu nie większego niż 30 m i to pod warunkiem, że jest on dobrze widoczny, a nie ukryty w trawie.

W przestworzach

Powiedzieliśmy, że dzienne ptaki drapieżne atakują ofiary z nienacka. Czasem jednak najpierw długo na nie czatują, śledzą je z góry i cierpliwie obserwują. Nieraz muszą lecieć bardzo szybko, z kolei innym razem godzinami szybują. Kształt ich skrzydeł, zależnie od trybu życia, jest więc różny. Sokoliki, które są ptakami szybkimi, mają na ogół skrzydła wąskie i ostro zakończone; u krogulców i jastrzębi są one dużo szersze, a u sępów — jednocześnie długie i szerokie. Ptaki te bowiem poruszają się, korzystając z prądów ciepłego, unoszącego się powietrza. W ciągu dziesięciu minut mogą wznieść się na 1 500–3 500 m. Kiedy osiągną odpowiednią wysokość, szybując opadają z prędkością dochodzącą do 80 km/godzinę.

W Afryce zaobserwowano sępa, który przebył w ten sposób 32 km, tracąc z wysokości podczas tego długiego lotu jedynie 520 m!

Część europejskich dziennych ptaków drapieżnych prowadzi osiadły tryb życia. Niektóre wędrują po okresie lęgowym. Nieliczne odlatują do Afryki, na południe od Sahary. Natomiast w samej Europie sporo gatunków należy do częściowo wędrownych. Oznacza to, że osobniki zakładające gniazda na północy i wschodzie kontynentu migrują, a te, które mieszkają na zachodzie i południu, pozostają stale w tych samych okolicach, ponieważ panuje tam łagodniejszy klimat. Z tego względu jesienią i zimą w Europie zachodniej widać więcej myszołowów, krogulców i jastrzębi, gdyż uciekają one wówczas ze wschodniej i środkowej części kontynentu przed chłodem. Świadczą o tym obserwacje ptaków obrączkowanych. Nie można więc mówić o nadmiernym rozmnożeniu się myszołowów w południowo-zachodniej Europie, lecz raczej o czasowym ich tam napływie. Są one wówczas bardziej widoczne, ponieważ zbliżają się do uczęszczanych dróg, gdzie czasem znajdują zwierzęta, które zginęły pod kołami samochodów.

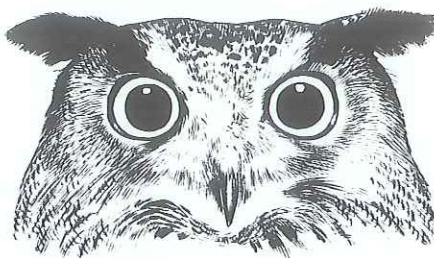
Sowy — ptaki nocne

Nocne ptaki drapieżne należą do rzędu sów, który obejmuje około 131 gatunków podzielonych na dwie rodziny: płomykówek (10 gatunków) i puszczykowatych (121 gatunków). Oprócz Antarktyki i niektórych wysp, spotykamy je wszędzie. Największym z tych ptaków jest puchacz, który osiąga 72 cm długości; rozpiętość jego skrzydeł może wynosić 1,80 m, a waży 2–3,2 kg. Najmniejsza jest południowoamerykańska sówka, która będąc dorosłą mierzy zaledwie 12–12,5 cm długości, a jej ciężar wynosi prawdopodobnie około 30 g. Część sów, po obu stronach głowy ma pęki piór, które mogą podnosić się lub kłaść; są to tzw. uszy.

Większość nocnych ptaków drapieżnych w pełni zasługuje na to określenie, ponieważ polują nocą. Niektóre z nich mogą prowadzić jednocześnie nocny i dzienny tryb życia. W Europie należą do nich pójdzka, sowa błotna, sowa jarzębata i sowa śnieżna.

Jeżeli porównać nocne iienne ptaki drapieżne, widać, że sowy mają bardziej miękkie i puszyste upierzenie, które sprawia, iż wydają się większe niż są w rzeczywistości. Duża, okrągła głowa i oczy, wokół

których wachlarzowato układają się małe piórka, tworząc tzw. szlarę, to także cechy tych ptaków. Łapy, pokryte na ogół piórami aż do palców, zakończone są zagiętymi pazurami. Przywodzą one na myśl, podobnie jak zakrzywiony dziób, dienne ptaki drapieżne. Na tym jednak podobieństwo się kończy. Zresztą, między obiema grupami nie ma bliskiego pokrewieństwa.

Bezszelestny lot

Dienne ptaki drapieżne mają oczy umieszczone z boku głowy, u sów znajdują się one z przodu. Nie przeszkadza to w obserwacji okolicy, ponieważ ptaki nocne mają bardzo ruchliwą głowę, którą mogą obracać nawet o 270°. Poza tym oczy sów nie są wypukłe, z wyjątkiem ich przedniej części (rogówki). Taka budowa pozwala w ciemności, nawet przy najslabszym oświetleniu, dostrzec łup. Trzeba także powiedzieć, że sowy poruszają się niezwykle cicho. Dzięki temu, ich doskonały słuch potrafi złowić najdrobniejszy szelest.

Szesnaście gatunków opisanych w tej książce (12 ptaków dziennych i cztery nocne) – to tylko część europejskiej fauny. Należy do niej bowiem 39 gatunków dziennych ptaków drapieżnych i 13 gatunków sów.

Kania czarna

Wielki podróżnik. Młoda kania czarna zaobraczkowana w Niemczech, cztery dni później znalazła się w południowo-wschodniej Francji. Ptak przebył co najmniej 900 km. Daje to pewne wyobrażenie, z jaką prędkością porusza się jesienią. Kania czarna jest bowiem wielkim podróżnikiem — ptaki, które wiosną rozmnażają się w Europie, odlatują w drugiej połowie sierpnia lub na początku września do Afryki podzwrotnikowej, a nawet na południe tego kontynentu. Powrót następuje wiosną, w marcu i kwietniu. Mimo że rozpiętość ich skrzydeł jest nieco mniejsza niż u myszołowa zwyczajnego, kanie czarne dobrze szybują. Podczas migracji często stosują ten rodzaj lotu. Ponieważ nad morzami brak prądów powietrznych, które tworzą się głównie nad kontynentami i wyspami, ptaki przelatują Morze Śródziemne w najwęższym miejscu, czyli nad Gibraltarem lub Bosforem. Osobniki gnieźdzące się we Włoszech, wracają tam przez Sycylię; widziano je także nad Cyprzem i Kretą.

Skrzydłata gałganiarka. Wiosną, po powrocie z Afryki, kanie czarne zjawiają się nad jeziorami, stawami, rzekami, czasem w okolicy nadmorskiej, tam, gdzie są drzewa odpowiednie do założenia gniazda. Budują je na wysokim drzewie liściastym (dębie, buku, brzozie, olsze) lub szpilkowym (sośnie, jodle, świerku), zwykle od wysokości 8–10 m do 30 m. Zrobione z suchych gałązek, ma 50–100 cm średnicy i 20–80 cm grubości, zależnie od tego, czy zajmowane jest po raz pierwszy, czy od kilku lat. Kanie, wierne raz wybranemu miejscu, wracają do niego regularnie, o ile nie są tam tępione. Zaskakujący jest fakt, że ptaki te wyścielają wnętrze gniazda różnymi resztkami zebranych na śmietnikach. Obok pęków traw i grudek ziemi można w nim zobaczyć szmatki, papiery, stare rękawiczki, kawałki plastiku. Wszystko to zostało znalezione bądź w pobliżu gniazda, bądź w odległości nawet kilku kilometrów od niego. Kanie łamią suche gałązki dziobem lub opadając na nie z impetem.

Długość: 47–54 cm. Rozpiętość skrzydeł: 113–117 cm.
Ciężar: 800–900 g. Okres wysiadywania jaj: 32 dni.
Zasięg występowania: Europa, Afryka, Azja. *Milvus migrans*.

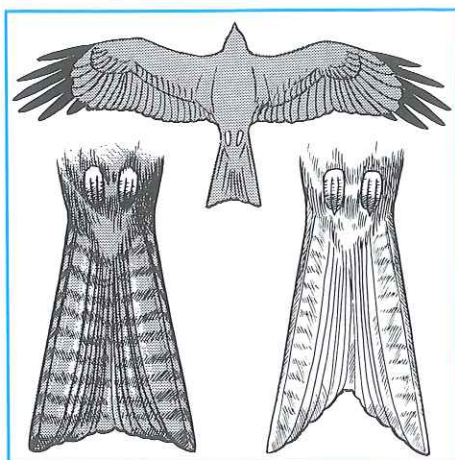
Pod koniec kwietnia albo w maju, samiczka (karmiona przez samca) znosi, a potem wysiada 2–3 jaja, białe lub zielonkawe z ciemnobrązowymi plamkami. Po wykluciu się piskląt matka stopniowo wraca do łowów, aby wykarmić małe, które z początku otrzymują przygotowane przez nią kawałki pokarmu. Po czterech dniach już same potrafią rozdrobnić zdobycz. Kania czarna jest dużo bardziej towarzyska niż inne ptaki drapieżne o podobnych rozmiarach. Miejscami tworzy nieduże kolonie — kilka par buduje gniazda obok siebie. Kiedyś naliczono 30 par na powierzchni 2 km². Odległość między gniazdami wynosi czasem tylko 10 m. Najczęściej jednak kania czarna gnieździ się oddzielnie, a każda para broni swego terytorium, przeganiając obce ptaki na dystans kilkuset metrów.

Rybak słodkowodny. Kania czarna poluje przede wszystkim na zwierzęta poruszające się wolno, np. ranne. Nie gardzi także padliną. Znaczące miejsce w jej menu stanowią ryby (stąd jej obecność w pobliżu zbiorników wodnych) żyjące w płytkich wodach lub takie, które trzymają się blisko powierzchni (karpie, płocie, kara-

sie, leszcze, liny itp.), nie przekraczające 10–20 cm długości. Kania czarna nie nurkuje po zdobycz w wodzie, co najwyżej zanurza w niej łapy. Resztę pożywienia zdobywa na polach i łąkach. Można ją zobaczyć, jak krąży, na wysokości kilkudziesięciu metrów i wypatruje wśród roślinności małych ptaków lub ich piskląt (kuropatw, skowronków, trznadli, wron, rybitw, czajek) znajdujących się w gnieździe lub niezdolnych jeszcze do lotu,

a także gryzoni (myszy polnych, chomików, szczurów) i zajęczków. Kania żywi się również dużymi owadami, zwłaszcza gatunkami pojawiającymi się w większej ilości (chrabąszczami, szarańczą). Czasem w gnieździe kani czarnej można znaleźć zdobycz sporej wielkości. Są to martwe zwierzęta, znalezione przez ptaka, który sam nie jest w stanie zaatakować dużej sztuki.

Rys. lewy. Zasięg występowania kani czarnej w okresie lęgowym oraz w zimie na południe od Sahary. Kania czarna najchętniej zamieszkuje równiny o glebach aluwialnych i nadbrzeżne lasy.

Rys. prawy. Kania czarna jest, obok kani rudej, jedynym europejskim ptakiem drapieżnym, który ma rozwidlony ogon. Wycięcie (z lewej strony) jest niewielkie (maksymalnie 5 cm), podczas gdy u kani rudej jest zawsze bardzo wyraźne (z prawej).

Rys. górny. Małe kanie, skulone w gnieździe, niecierpliwie czekają na rybę, którą przyniesie matka.

Zagrożenia. Kania czarna ma niewielu naturalnych wrogów (groźne są dla niej jedynie jastrzębie i puchacze). Natomiast charakteryzuje się niską rozrodczością, która uniemożliwia zwiększenie się populacji tych ptaków. Przyczyniają się do tego również rozmaite wypadki. Niektóre młode wypadają z gniazda, jeżeli jest ono zbyt płaskie. Gdy zaniepokojona samica opuści gniazdo, jaja mogą porwać wrony. W niektórych latach brzydka pogoda (ochłodzenie, gwałtowne deszcze) w maju i czerwcu, kiedy pisklęta mają zaledwie kilka dni, jest przyczyną ich wysokiej śmiertelności. Wreszcie zdarza się, szczególnie tam, gdzie ptak żywi się gryzoniami, że z powodu małej ilości pokarmu starsze pisklę zjada najmniejsze. Jest to możliwe, gdyż różnica wieku między nimi wynosi czasem 8 dni. Zjawisko kanibalizmu nie jest wśród ptaków drapieżnych czymś wyjątkowym.

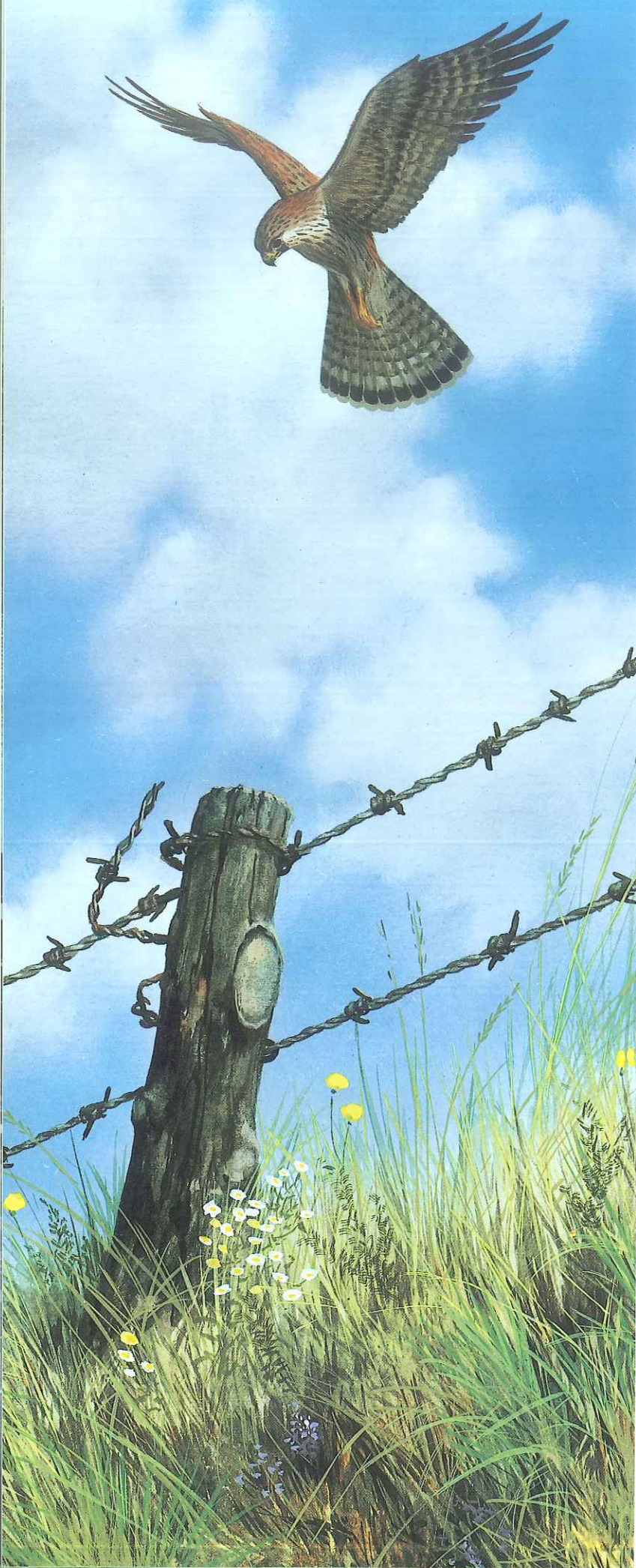
Pustułka

Żywy helikopter. Pustułka jest jednym z niewielu europejskich ptaków drapieżnych, który bardzo często zawisa w powietrzu. Uderza wówczas gwałtownie skrzydłami, lekko wygina ciało i rozkłada ogon. Obserwuje dokładnie, co dzieje się na ziemi. Jeżeli dostrzeże jakiegoś gryzonia czy inne małe zwierzę, pikuje w dół. Często atak się nie udaje. Wówczas ponownie unosi się nad polem czy łąką i powtarza ten manewr. Można ją rozpoznać z odległości kilkuset metrów, ponieważ przypomina żywy helikopter zawieszony w powietrzu nad jednym punktem.

Pustułka nie jest ani tak szybka, ani tak silna jak jej większy kuzyn — sokół wędrowny. W Europie jest jednym z najczęściej spotykanych ptaków drapieżnych. Występuje w okolicach, w których roślinność nie jest zbyt wysoka: na polach i łąkach, na ugorach i wrzosowiskach oraz na górskich halach. Zjawia się również, co może wydać się zaskakujące, w środku miast. Ptak ten musi mieć odpowiednie tereny łowieckie, ale także właściwe miejsce na założenie gniazda. Nadają się do tego wnęki w murach dzwonnicy i zamkowych ścianach. Na wsi pustułka znosi jaja w gniazdach porzuconych przez wrony albo sroki, w załamach skalnych, a czasem w dziuplach drzew. Podobnie jak inne sokoły, sama nie buduje ani nie ulepsza gniazda. Jaja składa więc bezpośrednio na kamiennym lub drewnianym podłożu, na suchej trawie albo korzonkach. W niektórych regionach, gdzie ptaki te rzadko zakładały gniazda, „zachęcano” pustułkę do rozmnażania się, przygotowując jej kosze do wysiadywania jaj.

Miejski drapieżnik. Pustułki żyjące w miastach siadają często na wieżach kościołów. Stamtąd, ponad zgiełkiem ulicy, dochodzą ich przenikliwe głosy. Pożywienia szukają na przedmieściach. Częściej niż ich wiejskie krewniaczki polują na ptaki. Łupem miejskich pustułek padają przede wszystkim wróble i szpaki.

Długość: 33–35 cm. Rozpiętość skrzydeł: 68–72 cm.
Ciężar: 135–265 g. Okres wysiadywania jaj: około 30 dni.
Zasięg występowania: Europa, Azja aż po Pacyfik, północna
Afryka. *Falco tinnunculus*.

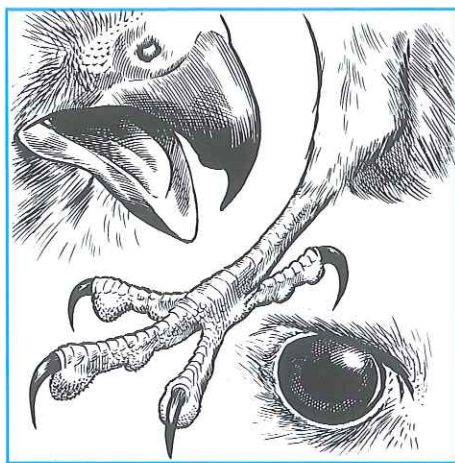
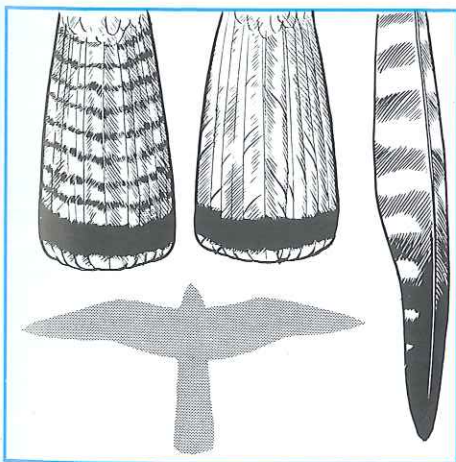

Pustułka żyjąca na wsi żywi się głównie polnymi myszami, które stanowią 60–80 procent jej pokarmu. Poza tym chwytą młode ptaki gniezdzące się na ziemi (skowronki, trznadle), jaszczurki (szczególnie na południu Europy) i duże owady. Dzienną porcję zjadaną przez pustułkę ocenia się na 40–50 g (tzn. 2–3 myszy lub wróbel i dodatkowo jakaś niewielka zdobycz). Podczas ostrej zimy, kiedy długo utrzymuje się śnieg, wygłodniała pustułka atakuje czasem zbyt duże zwierzęta. Widziano, jak rzucała się na osłabione dzięcioły czy kwiczoły.

Wędrowniki. Pustułka, zamieszkująca północ i północny wschód Europy, jest ptakiem wędrownym. Jesienią odlatuje do cieplejszych krajów, często do Afryki. Obrączkowane ptaki spotkano w Tunezji, Algierii i Maroku. Migracje odbywają się przede wszystkim we wrześniu, ale już od sierpnia, po opuszczeniu gniazda, młode rozpierzchają się na wszystkie strony, oddalając się od miejsca urodzenia nawet na kilkaset kilometrów. W miesiąc później kierują się na południe lub południowy zachód, tak jak dorosłe ptaki. Pustułka występuje zarówno w górach, w których gnie-

ździ się nawet powyżej 2000 m (w Alpach), jak i na równinach. Kiedy poluje, można ją spotkać na wysokości przekraczającej 3000 m. Zimą ptaki, które gnieździły się na skalistych górach, przylatują w doliny i na równiny, gdzie łatwiej im znaleźć pożywienie.

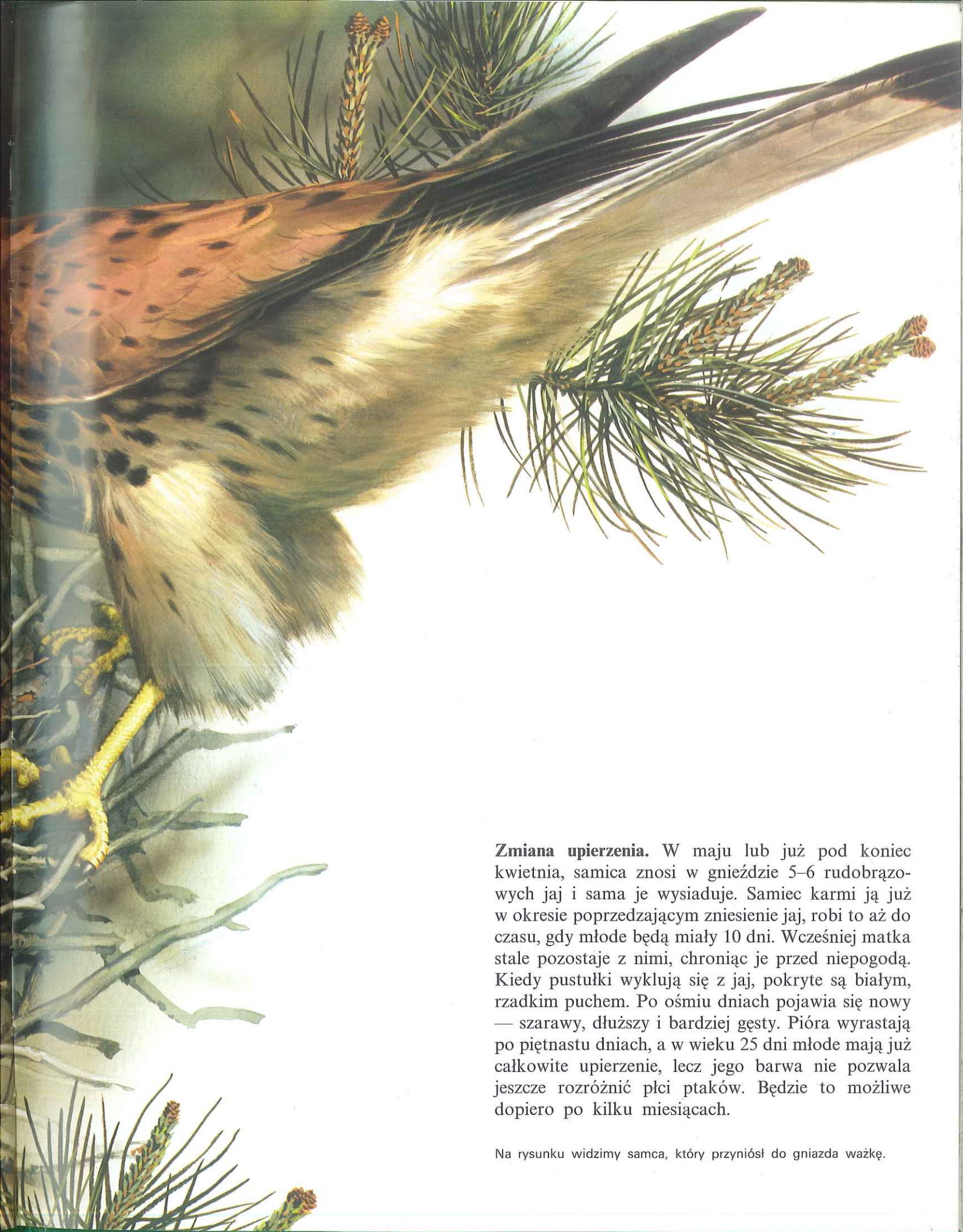

Rys. lewy. Pustułka ma smukłą sylwetkę. Kolor i plamki na upierzeniu pozwalają odróżnić samca od samicy. Szary ogon samca ma na końcu jedną ciemną pręgę; u samicy, na rudawym ogonie, jest ich kilka. Poza tym samiec ma szarą głowę, a grzbiet i skrzydła rdzawobrazowe. Upierzenie samicy jest bardziej plamiste. Po prawej stronie — lotka.

Rys. prawy. Pustułka ma dość krótkie i niezbyt mocne łapy. Górna, zakrzywiona część dzioba zachodzi na część dolną. Oczy ptaka są ciemnobrązowe.

Rys. górny. Zarówno na wsi, jak i w mieście pustułka gnieździ się zawsze na dużej wysokości — w dzwonnicach kościołów, wieżach starych zamków itp.

Zmiana upierzenia. W maju lub już pod koniec kwietnia, samica znosi w gnieździe 5–6 rudobrazowych jaj i sama je wysiaduje. Samiec karmi ją już w okresie poprzedzającym zniesienie jaj, robi to aż do czasu, gdy młode będą miały 10 dni. Wcześniej matka stale pozostaje z nimi, chroniąc je przed niepogodą. Kiedy pustułki wyklują się z jaj, pokryte są białym, rzadkim puchem. Po ośmiu dniach pojawia się nowy — szarawy, dłuższy i bardziej gęsty. Pióra wyrastają po piętnastu dniach, a w wieku 25 dni młode mają już całkowite upierzenie, lecz jego barwa nie pozwala jeszcze rozróżnić płci ptaków. Będzie to możliwe dopiero po kilku miesiącach.

Na rysunku widzimy samca, który przyniósł do gniazda ważkę.

Gadożer

Całkowita odporność? Wydaje się, że gadożer (zwany też krótkoszporem) jest całkowicie odporny na jad węży. Latem można zaobserwować (ptak przebywa wówczas w rejonach Europy o klimacie umiarkowanym), jak poluje nie tylko na zaskrońce, ale i na żmije, które stanowią główny składnik jego pożywienia. Zręcznie unika zębów jadowych żmii, unieruchamiając od razu jej głowę — i wąż staje się nieszkodliwy. Ptak już go nie wypuści. Rodzaj pokarmu wpływa na tryb życia gadożera. Jest on ptakiem wędrownym — w zimie nie dałby sobie rady, gdyż gady śpią wówczas w swych kryjówkach, wychodząc dopiero wtedy, kiedy robi się ciepło. W końcu marca gadożer pojawia się w Europie na terenach o klimacie umiarkowanym, we wrześniu odlatuje do Afryki. Zimą przebywa na południe od Sahary, nie dociera jednak do równika. Ptaki gniazdujące w Azji okres chłódów spędzają na południu i południowym wschodzie tego kontynentu. We Francji, na północ od linii łączącej środkową Bretanię ze wschodnią granicą kraju, pra-

wie się ich nie spotyka, podobnie zresztą jak w regionach, w których żyje mało gadów.

Ciepłiwe poszukiwania. Gadożer przebywa chętnie w okolicach pagórkowatych, kamienistych, tam, gdzie duże przestrzenie porośnięte są zaroślami, trawą, karłowatymi drzewami i rzadkim lasem. Wydaje się, że najbardziej lubi tereny wapienne, gdzie słońce szybciej nagrzewa ziemię i powietrze. Gady opuszczają bowiem swe kryjówki dopiero wówczas, kiedy grunt jest już dostatecznie ciepły. Gadożer wykorzystuje prądy unoszącego się powietrza i szybując wypatruje zdobyczy. Samo polowanie zaczyna często dopiero późnym rankiem.

Długość: 64–70 cm. Rozpiętość skrzydeł: 1,6–1,8 m.
Ciężar: 1,5–2 kg. Okres wysiadywania jaj: około 46 dni.
Zasięg występowania: południe i południowy wschód Europy, Afryka, Środkowy Wschód, Indie, środkowa Azja. *Circaetus gallicus*.

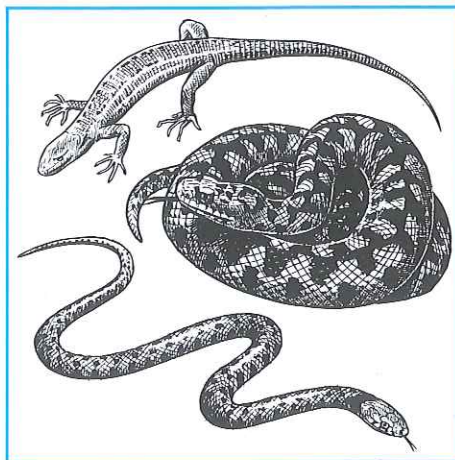
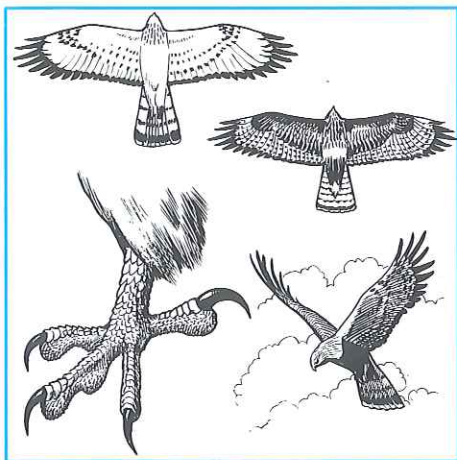

Gadożer potrafi doskonale szybować. Unosi się w powietrzu nie poruszając skrzydłami, które — zależnie od kierunku i szybkości wiatru — rozpościera lub częściowo składa. Jego tereny łowieckie rozciągają się w promieniu 10 km od gniazda. Wypatruje zdobyczy siedząc wysoko na drzewie lub krążąc długo nad tym wielkim obszarem. Kiedy zobaczy węża, rzuca się na niego albo pikuje z wysokości kilkuset metrów, a jego prędkość przekracza wtedy 100 km/godzinę. Chwyta węże różnych gatunków (zaskronce zwyczajne, gniewosze plamiste, żmije żebrwane i zygzakowate), których wielkość waha się od kilkudziesięciu centymetrów do 1,10, a nawet 1,80 m. Ptak zjada je w całości. Oprócz węży, żywi się także jaszczurkami i padalcami. Choć nie jest wielkim amatorem myszy, dużych owadów i żab, stanowią one znaczną część jego pożywienia, zwłaszcza po powrocie z ciepłych krajów, kiedy gady nie obudziły się jeszcze z zimowego snu. Wydaje się, że gadożer może dostrzec węża z bardzo dużej odległości (kilkuset metrów). Prawdopodobnie duże oczy ptaka są efektem przystosowania się jego wzroku do trybu życia.

Tylko jedno jajo. W kwietniu, niedługo po przylocie, gadożer zaczyna budować gniazdo. Czasem jako podstawy używa starej siedziby wrony, myszołowa lub innego drapieżnego ptaka. Podczas wysiadywania jaja i wychowywania pisklęcia, ptak ulepsza swą siedzibę. Mierzy ona jednak maksimum 50 cm średnicy, chyba że wykorzystywana jest szereg lat z rzędu. Pod koniec kwietnia, samica znosi tylko jedno duże, białe jajo. Przyczyną tak niskiej

plodności jest żarłoczność piskląt — dwa dorosłe ptaki nie byłyby w stanie nakarmić kilku młodych.

Rys. lewy. Gadożer w locie widziany z ziemi (z lewej) jest większy od myszołowa (z prawej). Poza tym ma bardzo jasne upierzenie. Jedyne gardło jest na ogół brązowe lub pokryte plamkami. Łapy ptaka są szare. Potrafi on zawisnąć w powietrzu trzepocząc skrzydłami.

Rys. prawy. Łupem gadożera padają między innymi: jaszczurka, żmija i (poniżej) zaskroniec zwyczajny.

Rys. górny. Gniazdo gadożera często umiejscowione jest na drzewach szpilkowych (świerkach, sosnach, jodłach). Pojawia się jednak również na dębach i innych drzewach.

W okresie opieki nad młodym gadożerem, rodzice muszą dostarczyć mu około 250 węży. Codziennie dostaje 1–2 gady średniej wielkości. Podczas pobytu w Europie, jedna para zjada 800–1000 węży.

Samotnik. Gadożer nigdy nie żyje w grupach. W regionach, w których tych ptaków występuje więcej, gnieźdzą się one z dala od siebie, broniąc zaciekle okolic gniazda przed pobratymcami. Inne pary są na ogół tolerowane w odległości co najmniej dwóch kilometrów. Dodajmy, że w ciągu ostatnich kilkadziesiąt lat liczebność tego gatunku znacznie spadła. Zdarza się, że ptaki są bezmyślnie zabijane lub niszczy się ich gniazda. Szacuje się, że obecnie w Polsce żyje tylko kilkanaście par gadożerów.

Sęp płowy i sęp uszaty

Żywy szybowiec. Niektóre sępy dorównują rozmiarami orłosepowi. Czasem są nawet cięższe. Natomiast rozpiętość skrzydeł może być mniejsza niż u orłosepów żyjących w środkowej Azji. Skrzydła tych ptaków miewają nawet 90 cm długości, podczas gdy u sępów nie przekraczają 75 cm. Spośród sępów Starego Świata, rekord wielkości biją dwa gatunki — zamieszkujący północną Afrykę, bardzo rzadki sęp uszaty, którego rozpiętość skrzydeł wynosi 2,7 m oraz osiągający 2,85 m sęp kasztanowaty, który występuje na Półwyspie Iberyjskim, Bałkanach i w Azji.

Sęp płowy należy do najlepiej szybujących ptaków. Kiedy są złe warunki atmosferyczne, trudno jest mu wzbąć się wyżej, mimo dużego wysiłku. Natomiast w czasie ładnej pogody wykorzystuje prądy ciepłego powietrza, które unoszą go w górę. Jedną trzecią dnia spędza na szybowaniu z nieruchomo rozpostartymi skrzydłami. Duże skrajne lotki są wyraźnie od siebie oddzielone (przypominając rozczapierzone palce) i, pod wpływem oporu powietrza, zagięte ku górze.

Jeżeli spojrzeć na ptaka z boku, widać, że skrzydła są lekko uniesione, a cała jego sylwetka przywodzi na myśl rozwartą literę V. Szukając pożywienia, sęp płowy leci dość nisko. Natomiast kiedy się naję, wzbija się bardzo wysoko. Widziano go na wysokości 4 500, a nawet 5 570 m!

Wspaniały wzrok. Szybując, sęp płowy obserwuje doliny i zbocza gór, w których żyje. Wypatruje tam padliny, stanowiącej jego jedyne pożywienie. Oddala się na dystans 10, 20, a nawet 50 km od skał, na których spędza noce w towarzystwie swych krewniaków. Tam również (na południu Europy) przed zakończeniem zimy znosi jaja. Szukając pokarmu, sęp płowy nie posługuje się węchem, tylko doskonałym wzrokiem. Stwierdzono, iż może on dojrzeć 30-centymetrowy przedmiot z odległości trzech kilometrów!

Długość: 1,05–1,12 m. Rozpiętość skrzydeł: 2,35–2,80 m.
Ciężar: 6–8 kg. Okres wysiadywania jaj: około 52 dni.
Zasięg występowania: południe Europy, północna Afryka, Azja środkowa. *Gyps fulvus*.

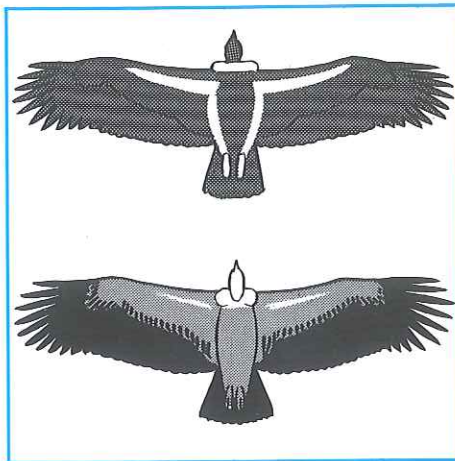
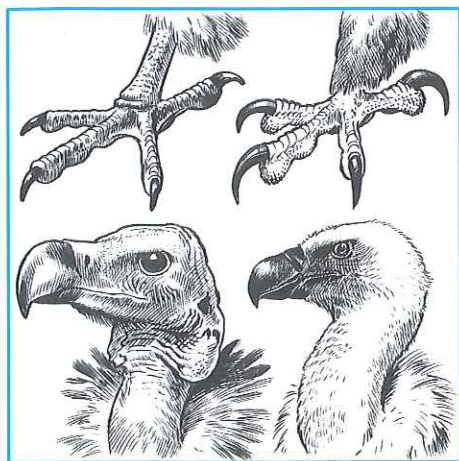
Sęp płowy obserwuje zachowanie innych amatorów padliny — kruków i ścierwników. Kiedy któryś z tych ptaków usiądzie na ziemi, sęp zbliża się, pozostając jednak w powietrzu. Zanim zdecyduje się skorzystać z okazji, mija kilka godzin, a czasem nawet dzień lub dwa. Wreszcie „ląduje”, lecz w pewnej odległości od martwego zwierzęcia. Zbliży się do niego dopiero po jakimś czasie. Na taki posiłek zlatuje się nieraz 50 sępów płowych (a bywa, że i więcej).

Defiladowym krokiem. Najbardziej wygłodniałe osobniki dominują nad pozostałymi ptakami. Odtrącają je, poruszając się „krokiem defiladowym” — za każdym razem podnosząc bardzo wysoko łapę, rozczapierzając palce. Jeżeli sępów jest niewiele lub jeśli nie są zbyt głodne, nie przestrzegają tego „ceremoniału”. Każdy stara się wówczas szybko dostać do łupu. Dzięki olbrzymiemu dziobowi, sęp płowy łatwo dostaje się do wnętrza padłego zwierzęcia. W ciągu pół godziny, z daniela (ważącego przeciętnie 60 kg), którym „zajęło się” 30 sępów, może zostać tylko szkielet. Ponieważ sępy płowe coraz rzadziej trafiają na martwe

zwierzęta domowe (ludzie na ogół dbają o nie bardziej niż dawniej), starają się maksymalnie wykorzystać to, co znajdują. Nieraz ptaki tak się „napchają”, że trudno im wzbąć się w powietrze. Taki posiłek może wystarczyć na tydzień albo i na dłużej. Ten wielki apetyt może wydać się zaskakujący, trzeba jednak stwierdzić, że ptak potrafi także długo pościć. Po jedzeniu, chcąc oczyścić zabrudzoną głowę, sęp pociera nią o skrzydło.

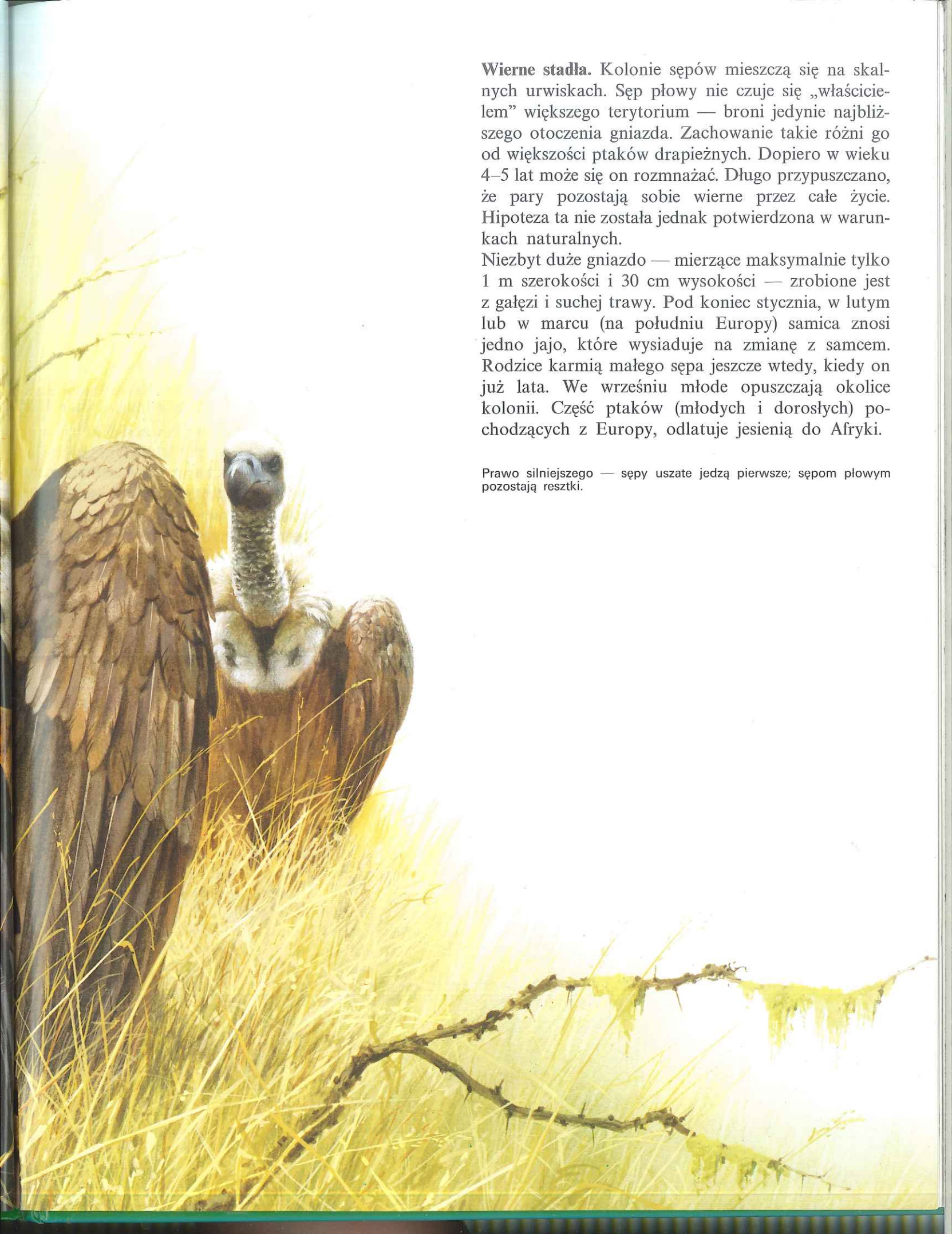
Sęp płowy jest ptakiem stadnym, żyjącym w grupach. Często zakłada gniazda w mniejszych lub większych koloniach (zdarza się, że liczą one 100 par). Dodajmy jednak, iż małe kolonie oraz pary żyjące oddzielnie nie należą do rzadkości.

Rys. lewy. Łapa sępa płowego (z lewej) różni się od łapy orła przedniego (z prawej) brakiem piór w części dolnej oraz krótszymi i mniej ostrymi pazurami. Głowę sępa uszatego (z lewej) pokrywa naga, czerwona skóra — to różni go od sępa płowego (z prawej).

Rys. prawy. Kiedy patrzy się z dołu na sępa płowego (niżej) i sępa uszatego (wyżej), można je rozróżnić po ubarwieniu. Sęp uszaty ma ciemny spód skrzydeł, od których wyraźnie odcinają się białe paski. Natomiast u sępa płowego jasne pokrywy skrzydłowe kontrastują z ciemnymi lotkami.

Wierne stadła. Kolonie sępów mieszczą się na skalnych urwiskach. Sęp płowy nie czuje się „właścicielem” większego terytorium — broni jedynie najbliższego otoczenia gniazda. Zachowanie takie różni go od większości ptaków drapieżnych. Dopiero w wieku 4–5 lat może się on rozmnażać. Długo przypuszczano, że pary pozostają sobie wierne przez całe życie. Hipoteza ta nie została jednak potwierdzona w warunkach naturalnych.

Niezbyt duże gniazdo — mierzące maksymalnie tylko 1 m szerokości i 30 cm wysokości — zrobione jest z gałęzi i suchej trawy. Pod koniec stycznia, w lutym lub w marcu (na południu Europy) samica znosi jedno jajo, które wysiaduje na zmianę z samcem. Rodzice karmią małego sępa jeszcze wtedy, kiedy on już lata. We wrześniu młode opuszczają okolice kolonii. Część ptaków (młodych i dorosłych) pochodzących z Europy, odlatuje jesienią do Afryki.

Prawo silniejszego — sępy uszate jedzą pierwsze; sępom płowym pozostają resztki.

Puchacz

Rekordzista. Puchacz góruje nad wszystkimi innymi ptakami drapieżnymi. Wydaje się, iż jest on silniejszy od orła przedniego i bielika! W jego „jadłospisie” można znaleźć sokoła wędrownego, jastrzębia, myszołowa i niemal wszystkie europejskie sowy. Oczywiście, nie codziennie udaje mu się pochwycić taką zdobycz, ale nie jest to czymś wyjątkowym. Ta największa na świecie sowa żywi się m.in. także głuszcami, dzikimi kaczkami, królikami i zającami. Puchacz poluje nocą na terenie, którego powierzchnia wynosi około 1 000–5 000 hektarów. Tam również znajduje się jego gniazdo. Ptak ten żyje w rozmaitych okolicach. W Europie zamieszkuje głównie góry i lasy północnej części kontynentu. Natomiast w Azji spotyka się go także na stepach i pustyniach. Występuje na nizinach oraz na terenach położonych wysoko (do 5 000 m), na spalonych słońcem skałach i w rejonach bagnistych. Jego obecność świadczy o bogatej faunie, gdyż żywi się on wieloma gatunkami zwierząt. Często wyobrażamy sobie, że puchacz to ptak występujący w głębokich lasach lub niedostępnych górach. Na ogół wizerunek ten jest prawdziwy, lecz w niektórych rejonach sowa ta żyje w sąsiedztwie człowieka. Na południu Europy zauważono, że miejscami gnieździ się ona w odległości kilkuset metrów od siedzib ludzkich, dróg lub uczęszczanych szlaków kolejowych. Jeżeli nie jest niepokojona, zwłaszcza w okresie godowym, łatwo przyzwyczaja się do obecności człowieka. Prawie wszędzie szuka terenów o urozmaiconym pejzażu, gdzie na skalnej ścianie mogłaby znaleźć schronienie. Będzie tam spędzać dzień, siedząc nieruchomo, często w pełnym słońcu. Płowe, cętkowane upierzenie doskonale zlewa się z otoczeniem, tak że trudno jest ją dojrzeć.

Wczesne gody. Puchacz zakłada gniazdo bardzo wcześnie. Na południu Europy, samica znosi jaja na półce skalnej lub w nadrzewnym gnieździe w styczniu albo w lutym. Na terenach położonych bardziej na północ odbywa się to w marcu lub w kwietniu.

Długość: 57–72 cm. Rozpiętość skrzydeł: 1,50–1,80 m.
Ciężar: 2–3,2 kg. Okres wysiadywania jaj: około 35 dni.
Zasięg występowania: Europa, Afryka północna, Azja.
Bubo bubo.

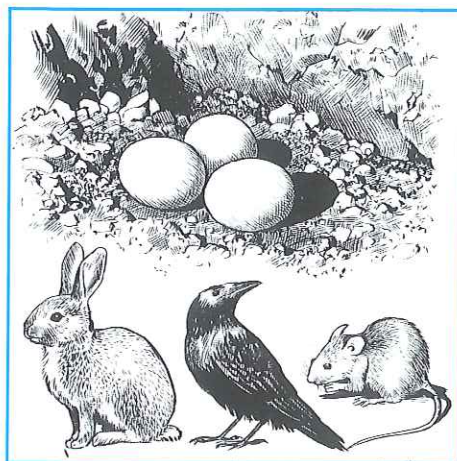
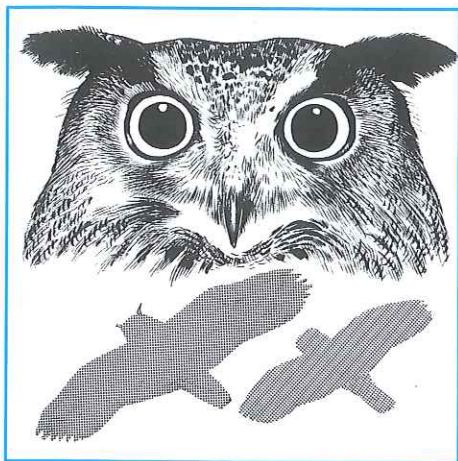
Prawdopodobnie samiec i samica pozostają razem przez całe życie. Trzymają się raz wybranego terenu. Okres zakładania gniazd poprzedzany jest „występami” duetów. Siedząc na gałęzi lub wierzchołku drzewa, dwa ptaki wydają głośne pohukiwania, powtarzane po kilkusekundowej przerwie. Można je usłyszeć w środku zimy, na wiosnę (aż do maja), a zdarza się, że i w innych porach roku. Tylko samica wysiadyje białe jaja, których jest od dwóch do czterech. Po wykluciu, pokryte białym puchem pisklęta mają oczy zamknięte. Matka nie opuszcza dzieci przez pierwszy miesiąc. W tym czasie zaopatrzeniem całej rodziny zajmuje się samiec. Później również samica bierze udział w polowaniu, gdyż młode mają coraz większy apetyt. Często rodzice wylatują na łowy jeszcze przed zapadnięciem nocy. Kiedy któreś z nich wraca, pisklęta przepychają się, aby jak najszybciej dostać przypadający im kasek. W takiej chwili dorosły ptak zamyka oczy — prawdopodobnie, żeby uniknąć pokaleczenia przez zgłodniałe dzieci. Po jedzeniu, maluchy przez dłuższy czas siedzą nieruchomo. Jednak od czasu do czasu ożywiają się —

spoglądają na pojawiające się w pobliżu ptaki i inne zwierzęta, spacerują po skalnym występie, poruszają skrzydłami, a w obecności obcego zwierzęcia stroszą pióra i bez względu na wielkość intruza kłapią dziobem, próbując go odstraszyć.

Bogate menu. Podobnie jak wszystkie nocne ptaki drapieżne, puchacz wypluwa nie strawione resztki pożywienia — kości, pióra, sierść. Wypluwki mają wy-

dłużony, obły kształt, mogą mierzyć 10–14 cm długości i zawierać m.in. całe czaszki gryzoni. Dowodzi to, że puchacz ma bardzo pojemne gardło, przez które przechodzą olbrzymie kęsy. Dieta puchacza jest bardzo urozmaicona. Składają się na nią zarówno owady (jelonki, biegacze, poświętniki), jak i ptaki wielkości czapli siwej. Wśród codziennych zdobyczy tej sowy znajdują się myszy polne i żaby, natomiast ryby trafiają się o wiele rzadziej.

Rys. lewy. Patrząc na puchacza z przodu, możemy poznać go po „uszach” (o długości ok. 8 cm) i wyraźnie pomarańczowych oczach. Kiedy porównamy go z puszczykiem, widzimy, że jest od niego dużo większy. Rozpiętość skrzydeł puszczyka nie przekracza 1 m.

Rys. prawy. Królik, czarnowron, szczur — to gatunki, które często padają łupem puchacza. Białe jaja mierzą około 57 × 45 mm. Często składane są na gołej ziemi. Podczas wysiadywania skorupka jaja, która z początku jest chropowata, staje się dużo gładza.

W środkowej i południowej Europie puchacz poluje najczęściej na dzikie króliki, wrony, jeże, wiewiórki oraz na różne gatunki gryzoni, przede wszystkim na szczury wędrowne. Chwyta je na śmietniskach okalających wioski lub miasteczka. W Szwecji jego łupem padają często dzikie kaczki, na przykład cyraneczki i głuszce. Jednak także i tu podstawowym pokarmem pozostają gryzonie.

Niebezpieczeństwa. Dopóki matka przebywa z młodymi puchaczami, nie mają one wrogów. Samica potrafi skutecznie bronić się przed każdym napastnikiem. Zdarza się natomiast, że najmłodsze pisklę ginie z głodu, gdyż starsze rodzeństwo nie dopuszcza go do jedzenia. Zdarza się, że dorosłe ptaki same zjadają młode. Stwierdzono to badając wyplute przez ptaki resztki pokarmu (tzw. wypluwki). Jest to jednak zjawisko wyjątkowe. Prawdziwym zagrożeniem dla puchacza jest człowiek. Przez długi czas ptak był łupem myśliwych. W górach, i nie tylko tam, kable kolejek linowych i przewody elektryczne powodują śmierć wielu młodych, niedoświadczonych ptaków, które zaczepiają się o nie lub zostają porażone prądem. Częste niepokojenie puchacza może doprowadzić do opuszczenia przez nich miejsc gniazdowania w okresie poprzedzającym znoszenie jaj.

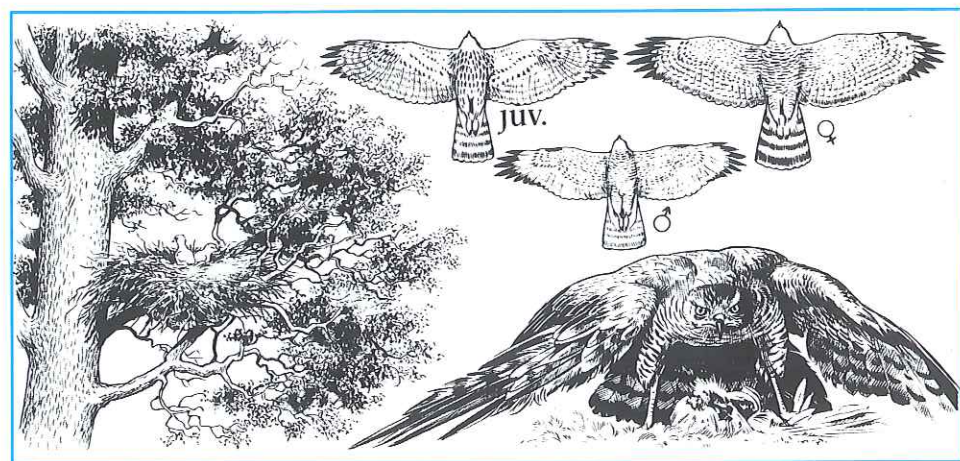
Jastrząb

Zręczny myśliwy. W ciągu pięćdziesięciu dni jastrzębia rodzina złożona z dwojga rodziców i trójki młodych może zjeść około 275 małych zwierząt. Ważą one w sumie 57 kg. Dorosłemu ptakowi potrzebne jest codziennie 160 g pożywienia, a młodemu w okresie najszybszego wzrostu — 195 g. Mimo niewielkich rozmiarów, jastrząb, zwany także gołębiarzem, jest jednym z najsilniejszych europejskich ptaków drapieżnych. Chwyta zwierzęta, których ciężar wynosi najczęściej 175–500 g. Poluje w lasach, na polach i łąkach, nad stawami, w górach nawet powyżej 1 500 m oraz na równinach. Chcąc zaskoczyć ofiarę zręcznie manewruje wśród drzew lub leci tuż nad ziemią. Czasem od razu atakuje stado ptaków, starając się któregoś pochwycić. Jastrząb ma wielką zdolność przyspieszenia, ale maksymalną prędkość jest w stanie utrzymać tylko na dystansie około 500 m. Dużą zdobycz zostawia na miejscu; kiedy zgłodnieje, powróci do niej. Najczęściej jego łupem padają sówki, wrony, gołębie i drozdy, wiewiórki oraz dzikie króliki, szpaki i kuropatwy.

Rozległe tereny łowieckie. Ktoś mógłby sądzić, że jastrząb pustoszy okolicę, w której żyje. Jest jednak przeciwnie — obecność tego wspaniałego ptaka dowodzi bogactwa i różnorodności fauny, ponieważ jego menu musi być bardzo urozmaicone. Poza tym jastrzębie osiedlają się w dużej odległości od siebie, gdyż każda para potrzebuje bardzo rozległego terytorium — na ogół obejmuje ono 3 000–5 000 hektarów.

Jastrząb nie powoduje więc wyginięcia gatunków, na które poluje. Gdyby było inaczej, sam musiałby już dawno zginąć. Obecnie w wielu regionach występuje bardzo rzadko. Przyczynili się do tego ludzie: myśliwi, którzy nigdy nie lubili konkurencji, doprowadzili do prawie całkowitego wyniszczenia tego ptaka. Wydaje im się, że mogą go zastąpić, ale to tylko złudzenie...

Rys. lewy. Jastrząb buduje gniazdo na dużym drzewie, na wysokości 15–20 m. Na wierzch konstrukcji ptaki znoszą zielone liście. Jeżeli gniazdo wykorzystywane jest kilka lat z rzędu, jego wysokość i średnica mogą dochodzić do 1 m.

Rys. prawy. Dorosły samiec (u dołu) i samica (z prawej) mają podobne ubarwienie, z tym, że samiec jest mniejszy. Młode (u góry, z lewej) mają kreskowaną pierś. Jeżeli jakieś inne zwierzę próbuje dostać się do zdobyczy jastrzębia, ptak przykrywa ją skrzydłami.

Rys. górny. Jastrząb poluje w charakterystyczny sposób — w locie atakuje ofiarę od dołu. Tutaj widzimy młodego ptaka, w pierwszym roku życia.

Długość: 49–61 cm. Rozpiętość skrzydeł:
1–1,20 m. Ciężar: 650–1 250 g.
Okres wysiadywania jaj: 35–38 dni.
Zasięg występowania: Europa,
Bliski Wschód, Syberia, Japonia,
Ameryka Północna. *Accipiter gentilis*.

Sowa uszata

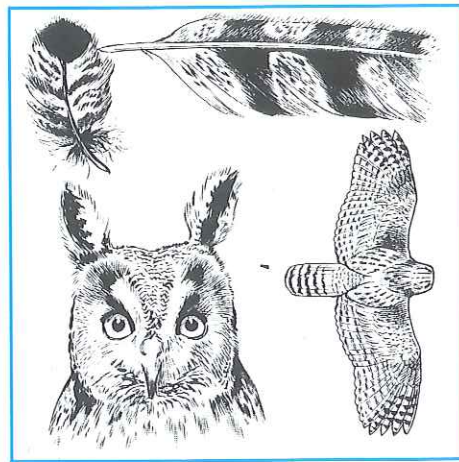
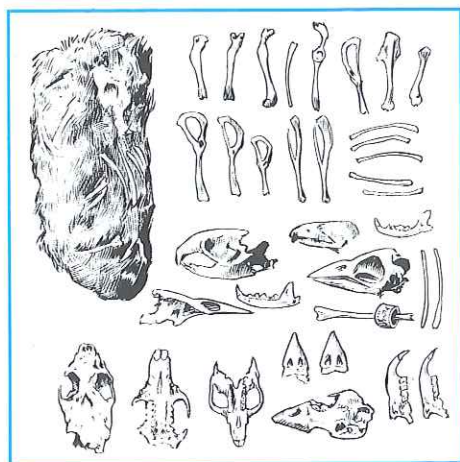
Dyskrecja zapewniona. Wiosną samiec sowy uszatej odbywa lot tokowy wokół miejsca, w którym założy gniazdo i wydaje przy tym dziwne, suche klaskające odgłosy. Dźwięki te powstają na skutek uderzenia o siebie spodnich części skrzydeł, podczas machnięcia nimi w dół. Zaniepokojone ptaki kłapią dziobami. Wszystkie duże pióra pokryte są jedwabistym, bardzo miękkim meszkiem, który zapewnia sowie bezszelestny lot. Poza wydawaniem tych dziwnych odgłosów, sowa uszata jest bardzo cicha i gdyby nie pohukiwanie, jej obecność w lesie byłaby nie zauważona. W głosie ptaka nie ma nic smętnego; fraza składa się z krótkich i dość groźnych „uu”.

„Wynajęte” lokum. Sowa uszata jest najbardziej aktywna w środku nocy. W dzień trudno ją zauważyć, ponieważ siedzi nieruchomo na wysokości kilku metrów, przytulona do pnia drzewa, lub chowa się wśród bluszczu czy krzewów tarniny. Gnieździ się często na drzewach szpilkowych (sosnach, jodłach). Najważniejsze, aby znajdowało się tam jakieś stare gniazdo, gdyż sama go

nie buduje. Sowa uszata żywi się przede wszystkim polnymi myszami. Jeżeli jest ich dużo, ptak znosi więcej jaj. Jeśli ilość pokarmu się zmniejsza, jaj jest także mniej, a czasem nie składa ich wcale. Samica znosi jaja w marcu lub w kwietniu, a wysiadywanie zaczyna się w chwili pojawienia się pierwszego z nich. Z tego względu pisklęta wykluwają się w pewnych odstępach czasu. Kie-

dy młode wychodzą z gniazda, siadają na pobliskiej gałęzi, a jeśli są zaniepokojone, przybierają groźny wygląd — kłapią dziobem, rozpościerają skrzydła i stroszą pióra (rys. górny).

Rys. lewy. Szara wypluwka sowy uszatej jest mniejsza niż u płomykówki. Poza tym jej powierzchnia nie jest tak gładka, a zawarte w niej kości są bardziej przetrawione.

Rys. prawy. Brzegi dużych piór znajdujących się na skrzydłach kończą się grzebykowatymi promieniami. Sądzi się, że to dzięki nim ptak leci tak cicho. Obok piórko z okrywy tułowia. Niżej sylwetka sowy w locie i charakterystyczne „uszy”.

Długość: 35–38 cm. Rozpiętość skrzydeł: 87–100 cm. Ciężar: 250–300 g. Okres wysiadywania jaj: około 27 dni. Zasięg występowania: północna Afryka, Europa, północna Azja, Ameryka Północna. *Asio otus*.

Płomykówka

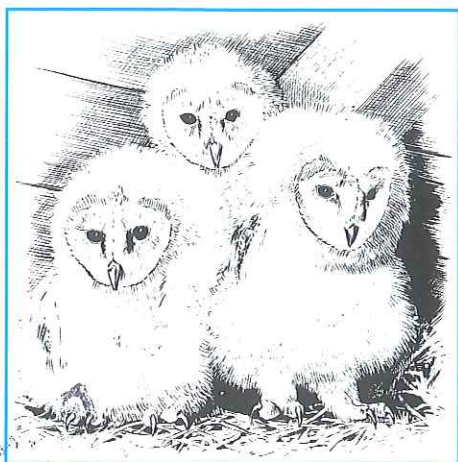
Biała dama. Osoby, które twierdzą, że sowy są mało urodziwe, na pewno dobrze się im nie przyjrzały. Płomykówka to jedna z najładniejszych sów. Nazywana jest czasem „białą damą”. Imię to zawdzięcza jasnemu upierzeniu, które jest delikatną kompozycją bieli, szarości i koloru pomarańczowego. Niezwykle czuły słuch pozwala jej wykryć i pochwycić małego gryzonia, nawet w najgłębszej ciemności. Pewien przyrodnik, który w starej dzwonnicy spędził trzy noce, obserwując pisklęta płomykówki, stwierdził, że poluje ona między godziną dwudziestą pierwszą i północą oraz między drugą i czwartą rano. Jeżeli się jej nie przeszkadza, żyje na ogół w bliskim sąsiedztwie człowieka — na poddaszach domów (zamieszkałych lub opuszczonych), w stodołach, zamkowych i kościelnych wieżach. Podczas swych nocnych polowań odwiedza obory, stajnie, ruiny; czasem spędza tam dzień. Podstawą jej pożywienia są polne myszy i ryjówki. Uważa się, iż każdej nocy zjada średnio 4 myszy lub 7 ryjówek. Łupem jej padają też (choć w mniejszym stopniu) różne ptaki z rzędu wróblowych,

duże owady oraz inne zwierzęta (myszy domowe, szczury, żołądnice).

Bardzo liczna rodzina. Jeżeli w okolicy zamieszkałej przez płomykówkę jest dużo polnych myszy, składa ona jaja dwa razy w roku — w kwietniu oraz w lecie. Dzieje się to częściej niż dawniej sądzono. Zdarza się także, iż ptak znosi większą ilość jaj, np. 8,

9, 10, a nawet 11. Natomiast kiedy myszy jest niewiele, składa zaledwie 3 jaja. Płomykówka nie ściele gniazda. Jaja znosi na starych wypluwkach, pokrywających wybrany na schronienie ciemny zakątek. Odgłosy przypominające jęki i posykiwania są charakterystyczne dla ptaków dorosłych. Natomiast młode wydają przenikliwe piski.

Rys. lewy. Młode płomykówki otwierają oczy około dziesiątego dnia życia. Pokryte są białym, długim puchem. Wyraźnie widoczna jest już szlara wokół oczu. Zaczynają latać po około 55 dniach.

Rys. prawy. Płomykówka wypluwa nie strawione resztki pokarmu (sierść, pióra, kości). Wypluwka ma kształt czarnej, gładkiej kulki. Sowa często przebywa w dzwonnicach i stodołach, gdzie spędza dnie i znosi jaja.

Długość: 35 cm. Rozpiętość skrzydeł: 90–95 cm. Ciężar: 320 g. Okres wysiadywania jaj: 30–35 dni. Zasięg występowania: Europa, Afryka, południowa Azja, Ameryka, Oceania (regiony o klimacie umiarkowanym i ciepłym). *Tyto alba*.

BD 21-26498

BIBLIOTEKA PUBLICZNA
1907
ST. WARSZAWY

Trzmiełojad

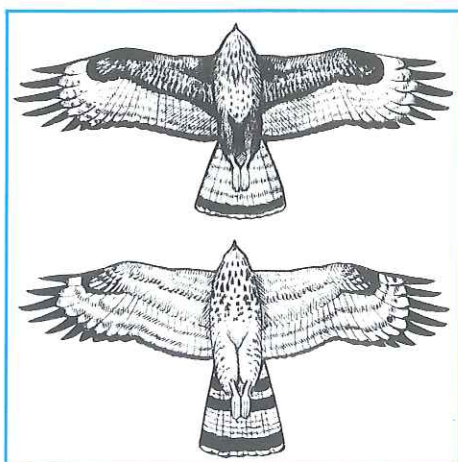
Amator os. W ciągu pierwszych 44 dni życia młodych trzmiełojadów rodzice przynieśli im ponad 50 000 larw os, które w sumie ważyły 5,1 kg. Zdobycie takiej ilości owadów wymagało wykopania 100–140 gniazd! W tym czasie pisklęta zjadły również 50 żab (czyli 1,3 kg). Trzmiełojad jest jedynym dużym europejskim ptakiem drapieżnym żywiącym się głównie owadami. Tłumaczy to niektóre cechy jego budowy oraz pewne zachowania tego ptaka. Do Europy, z której odlatuje jesienią, powraca na wiosnę. W zimie nie znalazłby tu pożywienia. Samica zwykle znosi tylko dwa jaja, gdyż bardzo trudno byłoby wychować liczniejsze potomstwo. Tereny łowieckie ptaka są bardzo rozległe — nieraz w poszukiwaniu gniazda os oddala się on od swej siedziby nawet na odległość 3,5 km. W maju, wkrótce po powrocie do Europy, trzmiełojad poluje na młode kossy, drozdy, sójki, płazy, gaśienice i na chrabąszcze, ponieważ osy dopiero zakładają kolonie. Później można zobaczyć, jak wędruje po łąkach w poszukiwaniu owadów. Kiedy dojrzy otwór wejściowy ich gniazda, pazurami

rozgrzebuje ziemię, wydobywa szarą, przypominającą papier konstrukcję, po czym zjada jej mieszkańców. Dorosłe osy próbują użądlić ptaka, lecz chronią go przed tym dość sztywne upierzenie.

Daleka podróż. W sierpniu trzmiełojady opuszczają okolice, w których się gnieździły. Korzystając z ciepłych prądów powie-

trznych, spiralnym ruchem wznoszą się w górę, po czym kilometrami szybują. Kiedy tracą wysokość, wykonują ten manewr ponownie. Starają się przelecieć nad Morzem Śródziemnym w miejscach najwęższych, a więc nad Gibraltarem lub Bosforem. Zimują na południe od Sahary, w środkowoafrykańskich lasach tropikalnych.

Rys. lewy. Młody trzmiełojad próbuje możliwości swych skrzydeł. Początkowe loty odbywa po 40 dniach życia, kiedy pierwszy raz opuszcza gniazdo (można je poznać po zielonych dębowych liściach, którymi jest wyścielone), siada na najbliższej gałęzi. Dzieje się to pod koniec lipca.

Rys. prawy. Trzmiełojad (u dołu) widziany z ziemi podczas lotu różni się od myszołowa (u góry) ogonem z trzema szerokimi, nierównomiernie rozmieszczonymi pręgami. Myszołów ma tylko jedną pręgę na końcu ogona i kilka wąskich powyżej.

Długość: 55 cm. Rozpiętość skrzydeł: 1,25 m. Ciężar: 580–900 g. Okres wysiadywania jaj: 30–35 dni. Zasięg występowania: Europa środkowa i zachodnia Syberia.
Pernis apivorus.

Bielik

Olbrzymie gniazdo. Niektóre gniazda bielika mierzą 2 m średnicy, mają 4–5 m wysokości i ważą około 600 kg! Tak wielka ilość materiału, z którego uwito siedzibę ptaka, gromadzona jest przez dziesiątki lat. W Islandii istnieje gniazdo, o którym sądzi się, iż od 150 lat zajmowane jest przez kolejne pary. Bieliki zbierają z ziemi gałęzie o średnicy 4 cm i długości 1 m, po czym uszczelniają je kępami traw i mchu. Cała konstrukcja umieszczona jest na drzewie na wysokości 18–20 m lub na skale, czasem także na ziemi — tak dzieje się na skraju arktycznej tundry. Bielik pojawia się często nad zbiornikami słodkich wód (rzekami, dużymi stawami, jeziorami) lub nad morzem. Niestety, na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat ilość tych ptaków znacznie spadła. Przyczyną tego jest wycięcie wielu wysokich drzew, zastąpienie polami uprawnymi nadbrzeżnych lasów i wreszcie polowanie na tego nieszkodliwego ptaka, bądź to przy użyciu broni palnej, bądź zatrutej przynęty. Bielik jest ptakiem większym od orła przedniego.

Czasem nawet nazywa się go orłem morskim. Jednak pewne jego cechy stawiają go raczej bliżej kani niż orłów. W locie sylwetka dorosłego ptaka jest łatwa do rozpoznania ze względu na krótki, biały ogon. U młodych jest on nieco dłuższy, a jego barwa jest brunatna, tak jak całego ciała. Wówczas to, na pierwszy rzut oka, ptaki te podobne są do orła przedniego. Ten ostatni żyje jednak (przynajmniej w Europie zachodniej) w górach. Tymczasem bielik jest na naszym kontynencie wyłącznie mieszkańcem nizin i dolin. Mimo ciężkiego wyglądu, lata zręcznie i szybciej niż można by sądzić. Sporo czasu spędza siedząc na ziemi lub na jakimś słupie, wypatrując ptaków, na które zapoluje. W tej pozycji również wypoczywa po jedzeniu.

Długość: 86 cm–1 m. Rozpiętość skrzydeł: 2–2,65 m. Ciężar: 3,6–6,8 kg. Okres wysiadywania jaj: 38 dni. Zasięg występowania: Skandynawia, Europa środkowa i południowo-wschodnia, Syberia, Grenlandia. *Haliaeetus albicilla*.

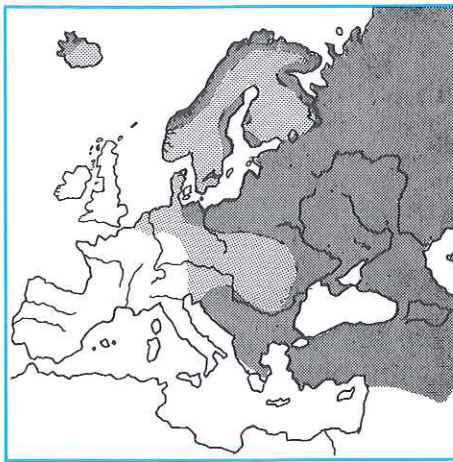
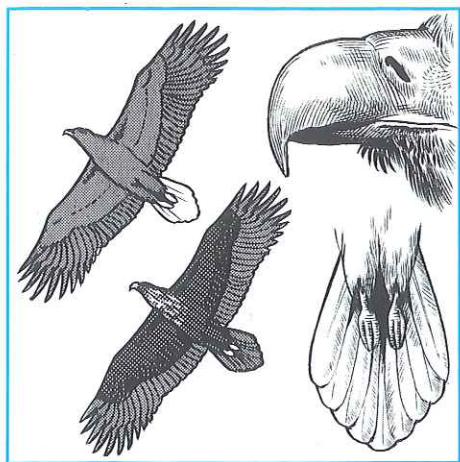
Bielik, podobnie jak rybołów, nie waha się zanurzyć w wodzie, aby pochwycić zdobycz. Po chwili, mocnymi uderzeniami skrzydeł, bez trudu podrywa się znów do lotu.

Druga młodość. Dorosły bielik prowadzi na ogół osiadły tryb życia. Natomiast młode do czasu, kiedy będą się same rozmnażać (to znaczy przez 5 lat), wędrują. Z Norwegii (w kraju tym występują najliczniej — jest tu około 450 par tych ptaków) lecą na południe, do Niemiec, Polski lub środkowej Europy. Co roku kilka młodych bielików przylatuje do Francji. Spędzają zimę nad rzekami wschodniej części kraju. Z północy odlatują w październiku lub listopadzie, a wracają w lutym bądź marcu. Bielik dość wcześnie zakłada gniazdo. Pary w okresie jesienno-zimowym nie rozstają się. Od grudnia–stycznia można zobaczyć jak zataczają na niebie kręgi, gonią się lub szczipają łapami w locie tokowym. Czasem godzinami siedzą lub leżą obok siebie. Bielik jest dość towarzyski. Ptak ten toleruje obecność swych pobratymców w miejscach, gdzie poluje, lecz broni przed nimi najbliższego otoczenia gniazda. Poszczególne pary

budują na swym terytorium po kilka gniazd, usytuowanych niekiedy blisko siebie, których używają wymiennie. Okres znoszenia jaj zależy od warunków klimatycznych w danej okolicy — w południowej Europie (np. w Jugosławii) następuje on w lutym, na północy kontynentu — w marcu lub kwietniu, a na północnej Syberii dopiero w maju. Samica znosi 1–3 białe jaja. Oboje rodzice wysiadują je na zmianę, lecz częściej robi to samica. Pisklęta

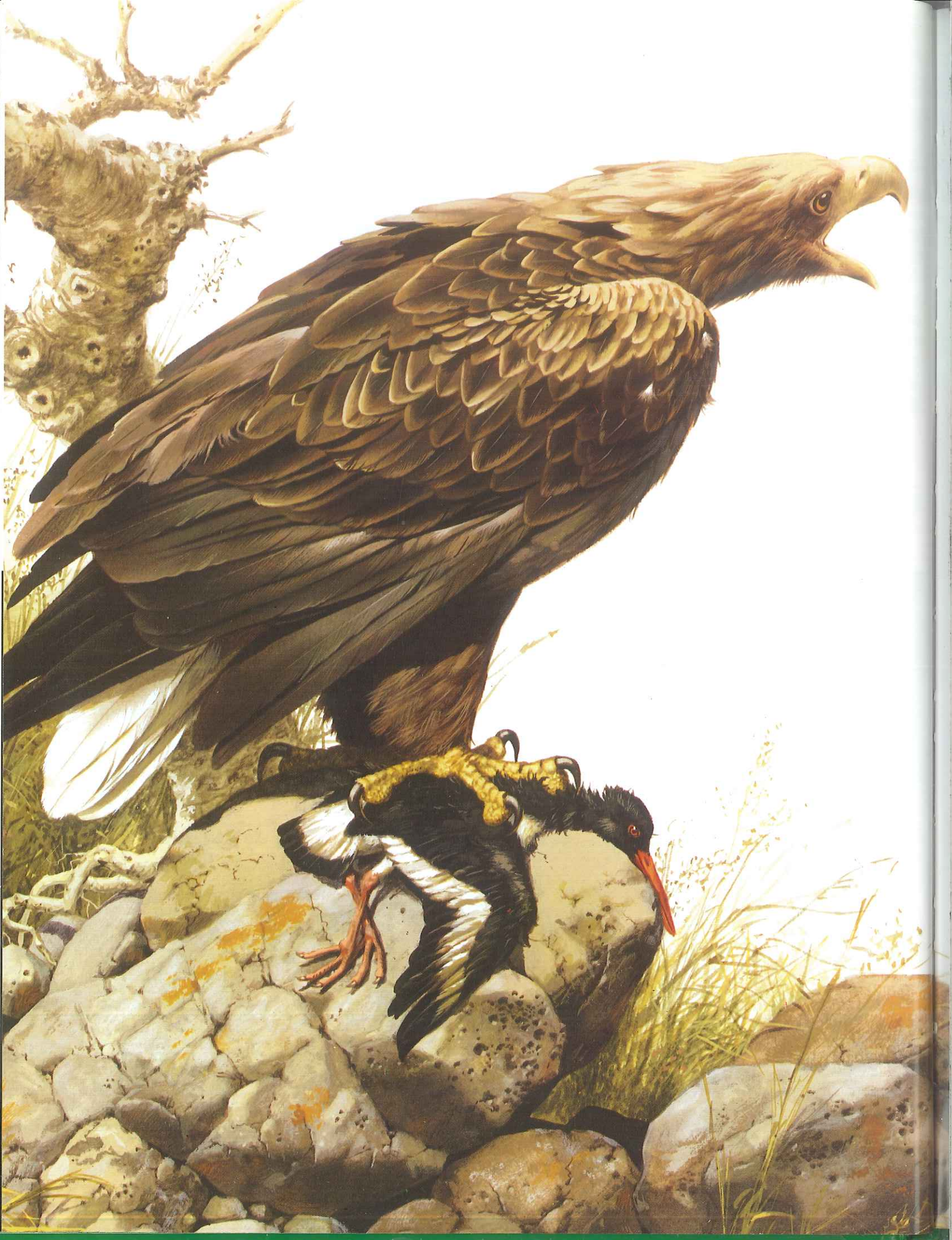
potrzebują dwóch dni na wyklucie się ze skorupy. Podobnie jak wszystkie małe ptaki drapieżne, młode bieliki pokryte są gęstym, beżowym lub szarobrazowym puchem. Przez pierwsze dwa tygodnie życia są nieustannie pilnowane przez jedno z rodziców, lotność uzyskują po 90 dniach. W zimie bielik śpi na gałęzi lub na jakimś paliku, a poluje, kiedy jest już dobrze po wschodzie słońca.

Rys. lewy. U góry — dorosły bielik, u dołu — młody, którego poznajemy po kolorze ogona. Olbrzymi dziób, początkowo czarny, robi się z czasem szarozasnożyty. Mierzy on 5 cm długości. Ogon w kształcie klina jest na końcu zaokrąglony.

Rys. prawy. Kolorem ciemnoszarym zaznaczono rejony, w których bielik przebywa cały rok i gdzie się gnieździ. Barwa jasnoszara wskazuje tereny czasowego lub tylko zimowego pobytu ptaka. Młody bielik zaobraczkowany w Finlandii, został odnaleziony 1 975 km dalej, w Bułgarii.

Rys. górny. Siedząc nieruchomo na słupku bielik bacznie obserwuje swój teren łowiecki, wypatrując jakiejś zdobyczy.

Wytrwałość nagrodzona. Bielik żywi się głównie żywymi zwierzętami, które chwytą po dłuższym lub krótszym pościgu. Poluje przede wszystkim na ptactwo wodne (żyjące nad jeziorami łyski, perkozy, dzikie kaczki, a nawet czaple siwe). Taktyka łowów polega na nękaniu znajdujących się na wodzie ptaków i zmuszaniu do ciągłego nurkowania, co powoduje ich wyczerpanie. Czasem dopiero po 20, 30, a nawet 50 próbach udaje się bielikowi pochwycić ofiarę. Taka akcja wymaga często półgodzinnych wysiłków. Zrozumiałe, że bielik się nią męczy. Jeżeli nie zdoła niczego złowić, musi odpocząć i dopiero potem wraca do polowania. Czasem, lecąc tuż nad

wodą lub kilka metrów nad jej powierzchnią, atakuje znienacka. Jeżeli para bielików poluje razem, łatwiej im pochwycić ofiarę, gdyż łyska, która nurkując umknie jednemu, pada łupem drugiego. Bielik chwytą również ryby, m.in. leszcze i szczupaki. Te ostatnie ważą nieraz 5, 6, a zdarzało się że i 8 kg. Czasem ptak próbuje unieść jeszcze cięższą zdobycz (ponad 10-kilogramową), lecz przekracza to jego możliwości. Z braku żywych zwierząt, zadowala się także padliną (sarnią, baranią). W ten sposób często żywi się zimą. Na wiosnę podstawę jego menu stanowią ryby trące się w płytkiej wodzie.

Intruzi. Szczegółowe badania przeprowadzone na wybrzeżach Norwegii wykazały, że jego menu obejmuje 25 gatunków ptaków, 45 gatunków ryb i 18 — ssaków. Wśród ptaków, na które poluje, poczesne miejsce zajmuje kormoran czubaty, edredon, mewa, nurnik białoskrzydły i maskonur. Jeśli chodzi o ryby, to najczęściej łowi dorsze, plamiaki i tasze. Natomiast ze ssaków (jeśli nie liczyć padliny) łupem bielika pada często zając bielak. Wiosną ptak chwytą pisklęta — mogą to być młode drapieżniki (jastrzębie, puchacze) lub inne gatunki. Codzienną rację żywnościową bielika szacuje się na 500–700 g. Może on jednak długo pościć. Wrony siwe, podobnie jak czarnowrony, lubią nękać duże ptaki drapieżne. Także bielik staje się ofiarą ich dokuczliwości. Chcąc uniknąć takiego spotkania, wlatuje wysoko w górę, czasem broni się pazurami. Przy tej okazji zdarza mu się zabić prześladowczynię.

Orzełek południowy

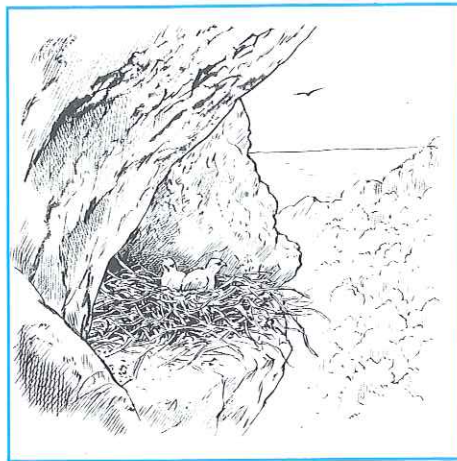
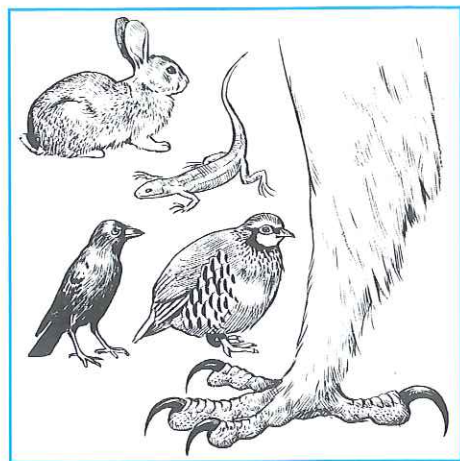

Lowca królików. Nie bez powodu Niemcy nazywają go „orłojastrzębiem”, gdyż łączy on w sobie siłę orła przedniego z szybkością jastrzębia. Jeśli porównać go z pierwszym z nich, można stwierdzić, że jest od niego lżejszy i dużo zwinniejszy. Polując, pikuje na upatrzoną z daleka zwierzynę lub, gdy są to ptaki, aż do skutku zręcznie ściga je wśród drzew. Smukła sylwetka, stosunkowo delikatne skrzydła tłumaczą pręd-

kość, z jaką leci. Jednocześnie jest w stanie unieść w górę afrykański gatunek dropia, ważący około 1,5 kg. We Francji orzełek południowy żywi się głównie dzikimi królikami, które mogą stanowić 80% jego pokarmu. Jeżeli choroba zdziesiątkuje króliki i orzełek nie znajdzie wystarczającej ilości pokarmu, aby wychować dwójkę piskląt, tylko jedno z nich przeżyje. Świadczy to o dużej zależności ptaka od tych

ssaków. Uzupełnienie jego jadłospisu stanowią kuropatwy czerwone, kawki, gołębie oraz gryzoni (np. żołądźnice) i jaszczurki. W regionie śródziemnomorskim i w niektórych półpustynnych okolicach wschodu orzełek południowy jest odpowiednikiem orła przedniego. Podobnie jak on, w wieku dorosłym prowadzi osiadły tryb życia. Terytorium, na którym mieszka, zajmuje 10 000 ha lub nawet więcej. Młode ptaki koczują, niektóre lecą z Europy do Afryki. Na południu Europy orzełek może zamieszkiwać pokryte rzadkimi krzewami rejony stepowe lub gęste zarośla. Gniazdo buduje na wysokich, dominujących nad okolicą skałach.

Zróznicowane upierzenie. Podobnie jak niektóre inne dzienne ptaki drapieżne (m.in. orlik grubodzioby lub orzełek włochaty), orzełek południowy może być ubarwiony w dwojaki sposób i nie ma to nic wspólnego z jego wiekiem czy płcią. Część ptaków ma spód ciała biały, a pierś ozdobioną ciemnobrązowymi cętkami. Natomiast u innych orzełków południowych ten fragment upierzenia jest płowy.

Rys. lewy. Niektóre zwierzęta padające ofiarą orzełka południowego. W trakcie łowów oddala się on od gniazda nawet o 4 km. Łapy, ciemnozłote u młodych, u dorosłych ptaków stają się jaśniejsze. Pokryte są piórami aż do nasady palców.

Rys. prawy. Gniazdo zbudowane jest z gałązek, które ptak przynosi w łapach. Wnętrze mości zielonymi pędami dębu i bukszpanu. Ponieważ są one cienutkie, chwytą je dziobem.

Długość: 65–72 cm. Rozpiętość skrzydeł: 1,5–1,7 m. Ciężar: 2 kg. Okres wysiadywania jaj: około 38 dni. Zasięg występowania: południowa Europa, Afryka północna, Bliski Wschód, południowa Azja. *Hieraetus fasciatus*.

Ścierwnik

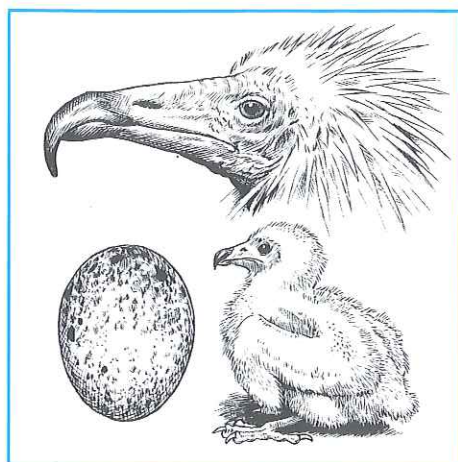
Żywy kosz na śmieci. Przed piętnastu laty w Afryce wschodniej dwóm przyrodnikom udało się sfotografować ścierwniki rozbijające strusie jajo, aby dostać się do jego wnętrza. Posługiwały się przy tym kamyczkami! Chwytały dziobem kamyczek ważący średnio 150 g i rzucały nim w jajo, aż do momentu powstania otworu. Na ogół osiągały cel po dziesięciu próbach. Mieszkańcy wschodnich regionów Afryki znali ten zwyczaj ścierwnika, nie potrafili jednak dostarczyć przekonujących na to dowodów. Ścierwnik rozbija również jaja mniejszych ptaków (flamingów, pelikanów), lecz są one tylko uzupełnieniem jego podstawowego pokarmu. Ptak ten żywi się bowiem, podobnie jak jego więksi krewniacy, głównie padliną, i to wszelkiego rodzaju (drobne ssaki, ptaki, gady, ryby). Jeżeli jakimś łupem zainteresowały się już sępy płowe lub uszate, ścierwnik musi poczekać aż zaspokoją one głód. Dopiero wówczas będzie mógł rozpocząć posiłek. Jest to z pewnością jedyny ptak, który regularnie zjada ekstrementy ssaków... Codziennie, w promieniu kilku kilometrów od gniazda, ścierwnik krąży nad afrykańską sawan-

ną lub okolicznymi wioskami, wypatrując martwych zwierząt. Dodajmy, że ma świetny wzrok — z odległości 1000 m potrafi dojrzeć przedmiot o długości 7–8 cm! Pojawia się nad rzekami i stawami, na śmietnikach i przy szosach, gdzie wiele zwierząt ginie pod kołami samochodów.

Okropny zapach. W Europie ścierwnik gnieździ się pod osłoną skalnych nawisów. Na Bliskim

Wschodzie „instaluje się” czasem na jakimś budynku. Gniazdo zrobione jest z gałązek, między które ptak dorzuca kawałki wełny, szczątki zwierzęce, wysuszone ryby. Kiedy wyklują się pisklęta, resztki jedzenia zgromadzone na krawędziach gniazda zaczynają cuchnąć.

Rys. lewy. Gniazdo ścierwnika mierzy około 80 cm średnicy i 30 cm grubości. Na zbudowanie go potrzeba 10 dni. Ptaki są wierne raz wybranemu miejscu.

Rys. prawy. Ścierwnik ma przód głowy częściowo nagi, pokryty żółtą skórą. Niżej — młody ptak wkrótce po wykluciu się. Jajo ścierwnika jest białe, nierównomiernie pokryte brązowymi plamkami, mierzy około 65 × 50 mm i waży 90 g.

Długość: 60–68 cm. Rozpiętość skrzydeł: 1,5 m. Ciężar: 2 kg. Okres wysiadywania jaj: 42 dni. Zasięg występowania: Europa południowa, Afryka, zachodnia Azja aż po Indie. *Neophron percnopterus*.

Syczek

Dziwne podobieństwo. Głos ropuchy, pętówki babienicy, i syczka są bardzo do siebie podobne. A przecież są to dwa najzupełniej różne zwierzęta. Pierwsze z nich jest płazem, drugie — ptakiem drapieżnym. Tymczasem nocą oba wydają w regularnych odstępach czasu melodyjne fletowe dźwięki, których ciągle powtarzanie staje się w końcu monotonne. Istnieją jednak pewne różnice, pozwalające rozpoznać autora tych „pieśni”. Głos syczka jest dużo silniejszy i słychać go z odległości kilkuset metrów. Natomiast w wypadku ropuchy dystans ten nie przekracza kilkudziesięciu metrów. Zresztą pomyłka taka może zdarzyć się tylko we Francji i w Hiszpanii, gdzie wspomniane gatunki występują w tych samych okolicach.

Syczek jest aktywny w środku nocy. Dzień spędza ukryty w załamie muru, dziupli drzewa lub w gęstych zaroślach. Pstre upierzenie o bardzo wymyślnym rysunku oraz niewielkie rozmiary pozwalają mu skutecznie się maskować. Ten śliczny ptak jest najmniejszą europejską sową. Żyje w rejonach o ciepłym klimacie. W Polsce jest ptakiem bardzo rzadkim. Spotkać go można na wsi,

w sadach, wśród przydrożnych drzew oraz w miasteczkach, a nawet na obrzeżach miast, gdzie duży ruch zdaje się mu nie przeszkadzać. Najpewniejsze schronienie znajduje na starych drzewach oliwnych, szpilkowych oraz w dziuplach platanów.

W ciągłym ruchu. Syczek jest ptakiem wędrownym. Co roku, we wrześniu, odlatuje do Afryki podzwrotnikowej, na południe

od Sahary. Wraca w kwietniu lub na początku maja. Pod koniec tego drugiego miesiąca, w dziupli jakiegoś drzewa lub w dawnym gnieździe dzięcioła, samiczka znosi 4–5 jaj. Rodzice karmią pisklęta bardzo często. Obserwacje wykazały, że dorosłe ptaki przez sześć godzin 75–105 razy wylatują w powietrze i powracają do gniazda. Przed północą ich aktywność jest największa (nawet 22 karmienia w ciągu godziny).

Rys. lewy. Młode syczki, podobne do puchowych kulek, otwierają oczy w wieku 8–10 dni, pierwsze pióra zaczynają się pojawiać od 5–6 dnia życia. Po 14 dniach upierzenie jest prawie zupełne. Wyżej — gniazdo w dziupli drzewa.

Rys. prawy. Zarówno samiec, jak i samica mają „uszy”. Oba ptaki są prawie tej samej wielkości, podczas gdy u innych gatunków samica jest nieco większa. Łapy pokryte są piórami aż do palców.

Długość: 20 cm. Rozpiętość skrzydeł: 50 cm. Ciężar: 80 g. Okres wysiadywania jaj: około 26 dni. Zasięg występowania: Europa południowa, Afryka północna i na południe od Sahary, zachodnia Azja, Bliski Wschód. *Otus scops*.

Błotniak zbożowy

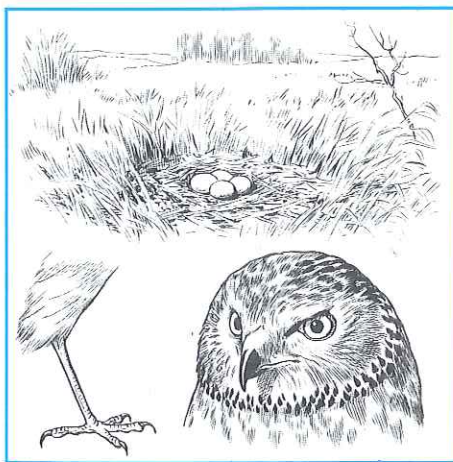
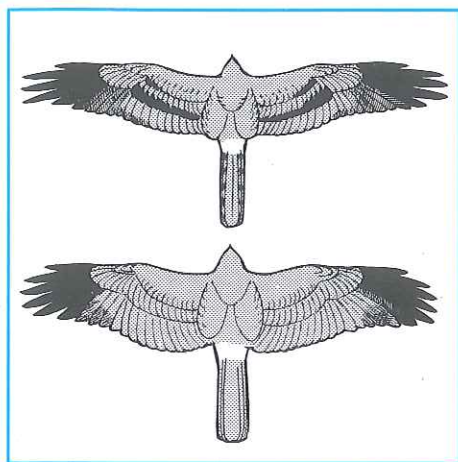
Duży biały ptak. Na pierwszy rzut oka może się wydawać, że ptaki drapieżne nie tolerują w bliskim sąsiedztwie swych pobratymców, ponieważ każda para lub każdy osobnik potrzebuje dość sporych terenów łowieckich. Tymczasem istnieje kilka gatunków wiodących, okresowo, stadny tryb życia. Należy do nich błotniak zbożowy. Po okresie lęgowym zdarza się, że w jednej grupie śpi 30 ptaków. Co wieczór zbierają się one na wrzosowiskach lub nieużytkach, aby spędzić noc w swoim towarzystwie. Samca błotniaka zbożowego łatwo rozpoznać po szaro-białoczarnym upierzeniu. Samica różni się od samca ubarwieniem. Wierzch ciała ma brązowy, a spód beżowy z licznymi ciemnymi cętkami. Jedyne białe plama u nasady ogona pozwala odróżnić ją od myszołowa.

Zręczny myśliwy. Błotniak zbożowy występuje na łąkach, polach, wrzosowiskach, polderach i bagnach, i to nie tylko na nizinach, lecz również na wyżynach i w górach, do wysokości około 1300 m (przynajmniej w Europie). Lecąc z niewielką prę-

kością (ok. 15 km/godz.) parę metrów nad ziemią wypatruje różnego rodzaju zwierząt. Przede wszystkim polnych myszy, które są „głównym daniem” w jego menu. Rzadziej chwytają ryjówki i małe zajączki. Atakuje także dorosłe ptaki. Jest bardzo zręczny — potrafi zawrócić w miejscu i momentalnie uderzyć na ofiarę, którą spostrzegł w ostatniej chwili. Stosuje również inną me-

todę. Siada obok nory jakiegoś gryzonia i czeka, aż ten wyjdzie na zewnątrz. Błotniak zbożowy buduje gniazdo na ziemi. Zebraniem budulca zajmuje się głównie samica.

Rys. lewy. Błotniak zbożowy widziany z góry różni się od błotniaka łąkowego brakiem czarnej pręgi na skrzydłach, ciemnych plamek na brzegach ogona oraz masywniejszą sylwetką. U góry — samiec błotniaka łąkowego, u dołu — zbożowego.

Rys. prawy. Błotniaki mają długie i dość cienkie łapy. Przed głową obramowany jest rodzajem kołnierzyka, zwanym szlarą. W Europie zachodniej błotniak zbożowy prowadzi osiadły tryb życia.

Długość: 43–50 cm. Rozpiętość skrzydeł: 1,03–1,08 m. Ciężar: 535–550 g. Okres wysiadywania jaj: 30 dni. Zasięg występowania: Europa, Azja, Ameryka Północna (rejon o klimacie umiarkowanym). *Circus cyaneus*.

Sokół wędrowny

Rekordzista. Jeśli chodzi o osiąganą prędkość, sokół wędrowny nie ma sobie równych. To najszybszy ptak na świecie. Prędkość, mierzona niektórym osobnikom podczas pikowania, wynosiła (na krótkich odcinkach) 270, a nawet 320 km/godzinę. Kiedy sokół wędrowny rzuca się na ofiarę, bez trudu przechodzi w locie poziomym z 50 do 100 km/godzinę. Nazwa tego wspaniałego ptaka jest usprawiedliwiona właściwie tylko na północy Europy — jesienią prawie wszystkie osobniki, młode i dorosłe, odlatują stamtąd na południe i spędzają zimę na zachodzie kontynentu albo jeszcze dalej.

Spośród ptaków żyjących gdzie indziej przemieszczają się tylko młode, dorosłe prowadzą raczej osiadły tryb życia.

Podobnie jak inne bardzo szybkie ptaki sokół wędrowny ma kręłą sylwetkę. Mocne uderzenia jego skrzydeł podczas lotu wskazują na wielką siłę tego ptaka. Sokół ten poluje na ptaki, m.in. gołębie, szpaki, czajki, mewy śmieszki, drozdy, sójki, skowron-

ki polne, kosi i zięby. Swoje ofiary chwytają w locie.

Straszne uderzenie. Często sokół chwytają zdobycz po kilkusetmetrowym (a nawet ponadkilkometrowym) locie nurkowym. Zabija ją uderzeniem szponów w tył głowy. Sokół wędrowny gnieździ się wśród nadmorskich skał, w górach i na wyżynach. W północnej Europie zajmuje nieraz nadržewne gniazdo porzucone przez innego ptaka drapieżnego. W niektórych europejskich krajach (także w Polsce) stał się już rzadkością. Przyczyn tego jest kilka. Po pierwsze, ptak ten był prześladowany przez człowieka; po drugie, kłusownicy wybierali z gniazd jaja oraz pisklęta, aby dostarczyć je sokolnikom i wreszcie, w pewnych rejonach sokół żywił się ptakami, których pokarmem były nasiona lub owady skażone pestycydami. Powodowało to stopniowe zatrucie także u niego.

Rys. lewy górny. Patrząc na dorosłego sokoła wędrownego z dołu, można zobaczyć jego ostro zakończone skrzydła. Poziome, ciemne pręgi przecinają brzuch i pierś ptaka. U młodych na tych częściach ciała znajdują się podłużne plamki.

Rys. lewy dolny. Jeden z najbardziej widowiskowych etapów ptasich zalotów — w pełnym locie samiec przekazuje łup samicy (na dole), która obraca się, aby pochwycić go w swe szpony.

Rys. górny. Dorosłe ptaki karmią młode nawet po opuszczeniu przez nie gniazda.

Długość: 38–50 cm. Rozpiętość skrzydeł: 83–113 cm. Ciężar: 580–1 000 g. Okres wysiadywania jaj: około 30 dni. Zasięg występowania: Europa, Azja, Afryka, Australia, Ameryka. *Falco peregrinus*.

Krogulec

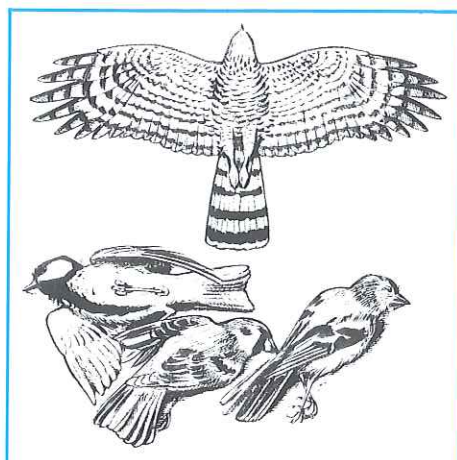
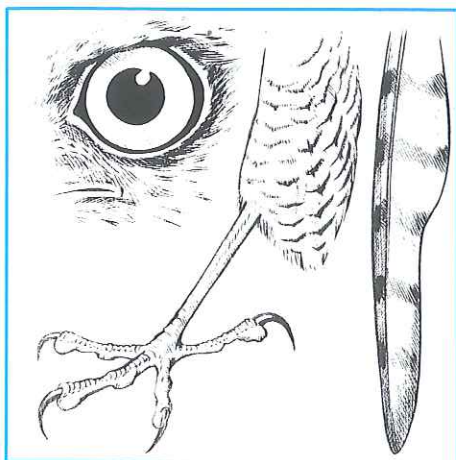
Samica nie ulomek. Krogulec-samiec jest dużo mniejszy od samicy i waży średnio 60–90 g mniej. Widząc go przy jej boku, można by sądzić, że to ptasi karzeł. Różnicę tę tłumaczy fakt, iż krogulec żywi się wyłącznie ptakami. Gdyby jedna para polowała na te same gatunki, mogłoby w końcu dojść między nimi do rywalizacji. Samica, która jest silniejsza, chwytą więc gołębie, sójki, drozdy i kosy. Natomiast łupem samca padają głównie ptaki wielkości wróbla. Krogulec jest mistrzem w polowaniu na wyżej wspomniane gatunki. Najczęściej zaskakuje swe ofiary szybkością. Zręcznie porusza się w poszyciu leśnym i prześlizguje wśród gałęzi drzew.

Specjalista. Podstawą pożywienia krogulca są najliczniejsze i najszybciej rozmnażające się ptaki z rzędu wróblowych. Skowronek, trznadel, bogatka, dymówka, mazurek, dzwonec, sikora modra i szpak stanowią około czterech piątych jego zdobyczy. Nie grozi im jednak wyginięcie. Wręcz przeciwnie — w wypadku zbyt płodnych gatunków, krogulec spełnia rolę „regulatora” ich

liczebności. Wiele krogulców żyjących na wschodzie i północy Europy wędruje — we wrześniu i październiku odlatują na południowy zachód, by powrócić w marcu lub kwietniu. W innych regionach większość tych ptaków prowadzi osiadły tryb życia lub przemieszcza się w pobliskie rejony. Dorosłe krogulce przez cały rok pozostają na swym terytorium, obejmującym zarówno pola, jak

i łąki. Obszar ten zajmuje średnio 700–1000 hektarów. Wiosną krogulec nie oddala się na ogół od gniazda na odległość większą niż 2–3 km. W kwietniu samiec i samica budują swoje gniazdo. Mieści się ono bardzo często na świerku lub sośnie, a zbudowane jest z suchych gałązek. W maju pojawia się w nim 4–6 jaj.

Rys. lewy. Tęczówka krogulca, początkowo szaroczarna, z czasem robi się jasnożółta, a później pomarańczowa. Łapy są dość długie i cienkie. To duże pióro pochodzące ze skrzydła (lotka), jest na końcu zwężone. U wszystkich ptaków drapieżnych wygląda ono podobnie.

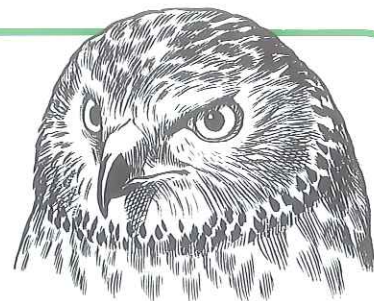
Rys. prawy. Patrząc na dorosłego ptaka od dołu, można go poznać po ciemnych, poprzecznych pręgach na tułowiu. Łupem krogulca padają m.in. zięba (z prawej), mazurek i bogatka (z lewej).

Długość: 31–38 cm. Rozpiętość skrzydeł: 60–80 cm. Ciężar: 108–297 g. Okres wysiadywania jaj: 33–35 dni. Zasięg występowania: Europa, Afryka północna, Azja. *Accipiter nisus*.

Samiec różni się od samicy nie tylko rozmiarami, ale także rdzawymi policzkami i brązowymi prążkami na upierzeniu, które u samicy są szare.

Ptaki pod ścisłą ochroną

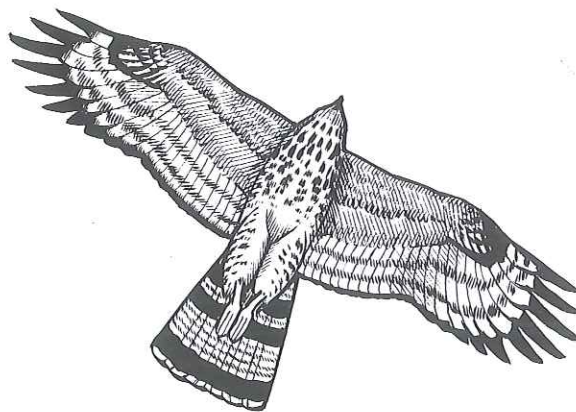
Ptaki drapieżne, zarówno dzienne jak i nocne, są w przyrodzie niezastąpione. Podobnie jak wszystkie zwierzęta mięsożerne, nie dopuszczają do nadmiernego rozmnożenia się gatunków, na które polują. Pełnią więc rolę regulującą. Zresztą nie tylko one mają na to wpływ. Inne drapieżniki (głównie ssaki, z człowiekiem włącznie), zła pogoda, różne wypadki, głód, pasożyty, czasem choroby, sprawiają, iż gatunek nie staje się zbyt liczny. Jeżeli zaś chodzi o ofiary, nie należy sądzić, że są one całkiem bezbronne. Szybki bieg czy lot, stadny tryb życia, umiejętność maskowania się — umożliwiają im uniknięcie ataku. Poza tym, ptakom drapieżnym polowanie nie zawsze się udaje. Na 213 prób podjętych przez krogulca (obserwował je pewien przyrodnik), powiodły się tylko 23, a więc 10,8%. W wypadku sokoła wędrownego z 260 ataków sukcesem zakończyło się 19 (7,3%). Dodać należy, iż nie każdy pościg ma na celu pochwycenie łupu. Czasem ptaki tylko trenują przed prawdziwymi łowami. Niektórzy sądzą, że drapieżniki polują głównie na osobniki chore, osłabione lub upośledzone. Jest to twierdzenie przesadzone — na ogół trudno jest ustalić, czy dane zwierzę było w jakiś sposób nienormalne. Badanie 10 000 szpaków złapanych w celu obrączkowania dowiodło, że 535 z nich (tzn. 5,35%) miało jakieś wady (zniekształcony dziób, chorą łapę, uszkodzone oko itp.). Niemniej obserwacje poczynione w Szwecji wykazały, że kilka gatunków ptaków drapieżnych (krogulec, sokół wędrowny) atakowało osobniki ranne lub takie, których zachowanie odbiegało od normy. Stwierdzono także, iż drapieżniki prędko dostrzegają każdą anomalię w zachowaniu chorych dzikich królików. Często polują również na młode, niedoświadczone i wolniejsze zwierzęta. Ponieważ nie jest to ich jedyny sposób zdobywania pokarmu, nie należy robić żadnych uogólnień.

Zasłużony szacunek

Ludzie zaczynają nareszcie rozumieć, że ptaki drapieżne stanowią podstawowy element naturalnego środo-

wiska. Dlatego też wszystkie są prawnie chronione. Jeszcze niedawno myśliwi uważali je za swych niebezpiecznych rywali. Tymczasem liczne badania sposobów odżywiania się ptaków drapieżnych w ich naturalnym środowisku udowodniły, że żaden z nich nie spowodował wyginięcia jakiegoś gatunku. Jakikolwiek zastrzeżenia na ten temat są zbyt pochopnie czynionymi uogólnieniami, nie opartymi na dłuższych obserwacjach. Niektórzy widząc myszołowa, który pochwycił królika, wyobrażają sobie, że ptak żywi się tak codziennie. Podobnie sądzi się, iż błotniak zbożowy dziesiątkuje kuropatwy. Takie oceny dowodzą zupełnej nieznajomości biologii tych ptaków. Zapomina się, że polują one na różne stworzenia, stąd ich wpływ na liczebność danego gatunku jest raczej umiarkowany. Pewne skargi na to, że drapieżniki chwytają dużo zwierzyny łownej, świadczą, iż jej liczba nadmiernie wzrosła. Jeżeli nie jest ona w stanie się bronić, należy ją porównać raczej do domowego drobiu niż do dzikich gatunków.

Ptaki drapieżne potrafią wspaniale szybować, biją rekordy prędkości, polują nocą. Przede wszystkim jednak wzbudzają nasz podziw harmonią kształtów i swobodą, z jaką poruszają się w przestworzach. Ich zniknięcie byłoby dla przyrody niepowetowaną stratą.

Kolejne tytuły

TAJEMNICE ZWIERZĄT

*Na stepach
i na pustyniach*

Orzeł stepowy ■ Suhak ■ Wielbłąd
dwugardbny ■ Sówka ziemna ■
Szarańcza wędrowna ■ Fenek ■ Oryks ■
Skorpiony ■ Grzechotnik ■ Antylopa
skoczek ■ Puma ■ itd.

Wydawnictwo Dolnośląskie

TAJEMNICE ZWIERZĄT

*W jeziorach
i w rzekach*

Zimorodek ■ Żaba zielona ■ Karp ■
Czapla siwa ■ Zaskroniec ■ Palrag ■
Krzyżówka ■ Piżmak ■ Błotniak stawowy
■ Wydra ■ Bóbr ■ itd.

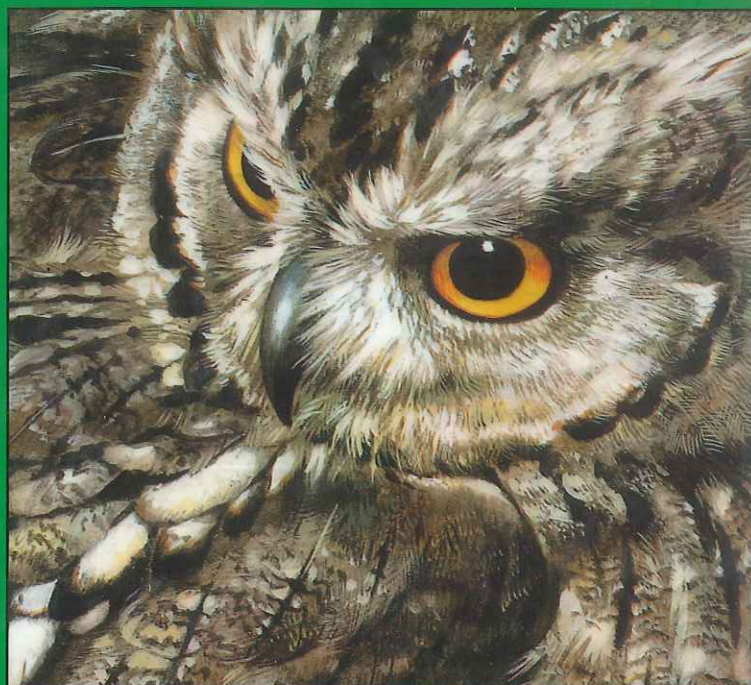
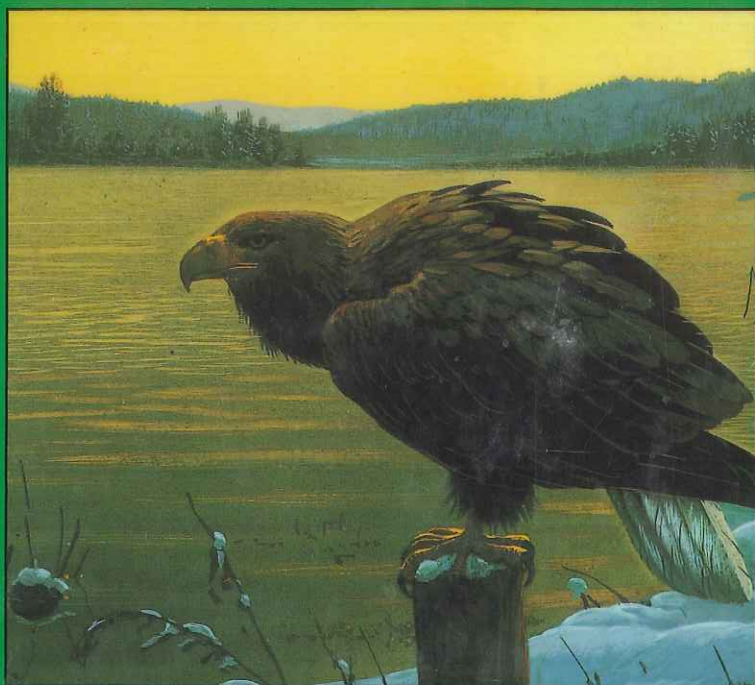

Wydawnictwo Dolnośląskie

Ptaki drapieżne Europy

Michel Cuisin — Carl Brenders

Chcąc zmusić nieprzyjaciół do ucieczki małe sowy uszate rozpościerają skrzydła, kłapią dziobami i stroszą pióra ■ W ciągu 44 dni dwa młode trzmielojady zjadły 50 000 larw os ■ Dzięki wspaniałemu słuchowi nawet w najgłębszych ciemnościach płomykówka wykrywa obecność zwierząt, na które poluje ■ Krótkoszpon zdaje się być całkowicie uodporniony na jad węży ■ Podczas pikowania najszybszy ptak świata, sokół wędrowny, może osiągnąć 320 km/godz. ■ Sęp płowy potrafi dostrzec 30-centymetrowy przedmiot z odległości 3 km ■ itd.

ISBN 83-7023-159-4

9 788370 231590